

VESTNIK

delavcev
na
področju
socialnega
dela

štev. 1 - 2

1979

70 2541/30

Vsebina

	Stran
VESTNIKOV INTERVJU	3
dr. Janez Pečar	
Nadzorovalno in socialno delo	10
Anica Kos-Mikuš, Dušica Pogačnik	
Informiranje pri neprofesionalnem socialnem delu	28
IZ TUJIH REVIJ	
Doprinos antropologije k proučevanju surovega ravnanja z otroci	49
POROČILA	
- Konceptija zakonske in družinske posvetovalnice v Titogradu	59
- Drugo srečanje posvojiteljev	66

Vestnikov intervju

V letu 1978 smo z volitvami delegacij zaključili eno, za mnoga področja prvo obdobje delovanja samoupravnega sistema za sprejem nove ustave. To obdobje je bilo za marsikatero dejavnost pravzaprav šola samoupravljanja; to gotovo velja tudi za področje socialnega varstva, ki je z ustavo leta 1974 in organizacijo nekaterih novih samoupravnih interesnih skupnosti (socialno varstvo, socialno skrbstvo) in temeljito presnovo že delujočih, doživelo svoje prelomno obdobje. Kakšni so bili uspehi in problemi tega štiriletnega obdobja in katerim problemom socialnega varstva hoče dati v prihodnjem obdobju največ teže, odgovarjajo ugledni družbeni delavci, ki so se ljubeznivo odzvali prošnji uredništva Vestnika in odgovorili na sledeča vprašanja:

1. Kako ocenjujete današnjo raven socialnega varstva pri nas?

Zora TOMIČ, predsednica Zveznega komiteja za zdravstveno in socialno politiko

Pogosto v naših ocenah o doseženem pozabimo, kje smo začeli in koliko socialnih problemov smo rešili in da se vsak dan iz življenja in družbenih procesov porajajo novi, ki terjajo družbeno ukrepanje. Pozabljamo, da so naši družbeni cilji: ne samo bogato materialno, temveč kulturno življenje slehernega posameznika, življenje v katerem je on subjekt dogajanja in se stalno potrjuje kot človek v celotnem procesu družbenega življenja, se bori za uresničenje ne le svojih temveč tudi naših skupnih želja, se bori za svojo srečo - in so tudi rezultati doseženega drugačni, kot nam jih uspe skozi številke prikazati statistika.

Zato merilo ravni socialnega varstva ne more biti le denar s katerim v okviru dejavnosti razpolagamo; menim, da je merilo doseženega v tem, v koliki meri so postali ti problemi in vprašanja, ki jih individualno doživljamo družbena vprašanja in problemi, v koliki meri so ta vprašanja prisotna v naših razmišljanjih, delu in odločitvah o razvoju, družbenih ciljih, v koliki meri reševanje teh problemov štejejo za doprinos k družbeni produktivnosti, ustvarjanju dohodka in krepitvi socialne varnosti.

Tako oceno pa je mogoče in potrebno opraviti v sleherni celici naše družbe.

Jože GLOBAČNIK, predsednik Sveta za socialno in zdravstveno politiko pri Republiški konferenci SZDL

Raven socialnega varstva postavljam v zvezo z obsegom ustvarjenega dohodka. To pomeni, da se socialna in ekonomska politika ne izključujeta, temveč se medsebojno dopolnjujeta. Naše možnosti za ustvarjanje večjega dohodka so zaradi več vzrokov omejene. V naših željah po višji stopnji socialnega varstva se včasih težko vključujemo v omejenost dosežene splošne stopnje družbene produktivnosti dela, ki seveda negativno vpliva na razreševanje potreb socialnega varstva. Iz tega izhodišča ocenjujemo, da smo v naših pogojih dosegli zelo visoko raven socialnega varstva in to na vseh področjih socialne politike. Mislim, da kaže na posameznih področjih in ob posameznih rešitvah celo razmišljati, če smo vse ukrepe najbolje odmerili in če nismo npr. s solidarnostjo tu in tam tudi pretiravali. Kolikor smo to storili smo si naredili slabo uslugo za večanje materialne osnove jutrišnje socialne politike, ki mora upoštevati delitev po delu, socialno solidarnost in humanizem.

Vida RUDOLF, predsednica Izvršnega odbora Zveze skupnosti otroškega varstva SR Slovenije

Raven socialnega varstva je v vsaki družbi odsev stopnje socialne kulture. Ta se je pri nas oblikovala že v najtežjih časih narodnoosvobodilnega boja, ko smo ali v ilegali ali na osvobojenem ozemlju podvzemali ukrepe za zagotovitev socialne varnosti otrok in nemočnih odraslih, ko smo se naučili tovarištva in solidarnosti, ko smo povezovali vse niti medčloveških odnosov v skupno skrb in odgovornost za človeka. Seveda pa smo v hitrem in dinamičnem razvoju družbe doživljali vzpone in padec te ravni. Danes je ta raven primerjalno z drugimi družbami zelo visoka, primerjalno s cilji socialistične samoupravne družbe pa v praksi za nekatere kategorije ljudi še včasih nezadostna.

Ela ZUPANČIČ, direktorica Centra za socialno delo Ljubljana-Center:

V vsem povojnem obdobju je bilo na področju socialnega varstva ogromno narejenega. Če pomislimo, da smo v letu 1945 začeli takorekoč iz nič, je preteklih 30 let prineslo izreden razvoj. Ker pa vedno težimo k še boljšemu, ker hočemo še več, ker nam del urejenega področja odpira nove možnosti in nakazuje nove naloge, menim, da smo dosegli veliko, ne pa še dovolj.

2. Kaj je po vašem osebnem mnenju največji dosežek na tem področju v preteklih 4 letih ?

Zora TOMIČ:

Naj številke govore svoj jezik ! Za mene je največji dosežek v tem, da smo v veliki meri premagali dušebrižništvo države in karitativen odnos do te problematike. Vse bolj se potrjuje zavest, da so to problemi vsakdanjega življenja in slehernega izmed nas v taki ali drugačni obliki in da zaradi tega mora tako posameznik, kot združeni delavci voditi računa o teh problemih in jih kot mnoge druge, npr. gospodarske tudi reševati. Zavest, da človek skrbi za sebe v vseh celicah družbe, ne pa od njega odtujeni organi, zavest da odloča, katere potrebe in v kakem obsegu bo zadovoljeval, da izgrajuje socialistično samoupravno solidarnost, je najdragocenejša pridobitev preteklega obdobja. Vendar ta zavest nas mora voditi tudi v akciji.

Seveda to ne pomeni, da smo lahko samozadovoljni - proces podružbljanja pa tudi humanizacije socialnega varstva je začel - na nas vseh je kakšni bodo rezultati.

Jože GLOBAČNIK:

Znano je, da smo v preteklem obdobju doživljali krizo svetovnega gospodarstva, ki ni mogla ostati brez posledic tudi za gospodarski napredek naše družbe. Navkljub temu smo uspeli z ukrepi socialne politike ohraniti in povečati materialno osnovo za reševanje socialnih potreb delovnih ljudi. Za največji dosežek na tem področju pa štejem dejstvo, da smo pričeli resno uresničevati samoupravne družbenoekonomske odnose tudi v sferi socialne politike. Prevladujoče postaja spoznanje in vse bolj tudi praksa, da je temeljno mesto za odločanje o ukrepih socialne politike in za izdvajanje dohodka za te namene v temeljni organizaciji združenega dela in krajevni skupnosti. Samoupravne interesne skupnosti postajajo mesto za dogovarjanje in sporazumevanje združenih delavcev o skupnih potrebah in stopnji medsebojne solidarnosti.

Vida RUDOLF:

V preteklih štirih letih, kmalu po konferenci ZKS o socialnem razlikovanju smo dosegli bistveno večjo stopnjo socialne varnosti za otroka preko podaljšanega porodniškega dopusta, za prizadete otroke, za invalide, za borce,

se osvestili o novi kvaleteti socialne varnosti starejših občanov, začeli pa smo negovati tudi socialno varstvo v delovni organizaciji in krajevni skupnosti; počasi se spet zbližujemo kot ljudje s podobnimi potrebami in interesi - osebno bi to omenila kot največji dosežek, saj tako ustvarjamo žlahtne sestavine splošne socialne kulture, ki je vseobsežen in globoko medčloveški odnos.

Ela ZUPANČIČ:

Na področju socialnega skrbstva je v preteklih 4 letih največji dosežek:

- nova družinska zakonodaja, ki je odraz spremenjenih družbenih odnosov pri nas;
- gradnja sodobnih domov starejših občanov, ki vedno bolj postajajo objekti družbenega standarda in omogočajo ženski, tako kot vrtci, udeležbo v delovnem procesu;
- Ureditev poklicnega statusa rejnic, kar pomeni tudi našo usmeritev v razvoj rejništva v vseh starostnih obdobjih otroka.

Na področju otroškega varstva smo z uvedbo samoprispevka zagotovili večjemu številu otrok možnost vključitve v vrtnce.

Na stanovanjskem področju pa je gradnja stanovanj iz solidarnostno zbranih sredstev le prinesla premik v reševanje pereče stanovanjske problematike.

3. Kateri so po vašem mnenju največji problemi na tem področju?

Zora TOMIČ:

Vsi problemi na tem področju so konkretni življenjski problemi ljudi, starih in mladih, zdravih in bolnih, zaposlenih in nezaposlenih, delavcev in otrok, družin in samskih - zato ni velikih in malih, pa tudi ne največjih - za slehernega je njegov problem največji. In to bi moral po mojem mnenju sleherni, ki išče družbeno pomoč ali akcijo tudi občutiti. Ker pa poleg njegovega problema obstoje tudi drugi ljudje s podobnimi ali drugačnimi problemi - se moramo skupno dogovoriti katere, po kakem vrstnem redu, s kolikimi gmotnimi sredstvi in na kak način jih bomo reševali.

Prav gotovo so v družbi z velikim deležem starejših oseb problemi te generacije zelo akutni in terjajo družbeno dogovorjeno akcijo; problemi otrok, njihove zdrave rasti, vzgoje in izobraževanja ne morejo biti zanemarjeni, saj so delavci in samoupravljalci jutrišnjega dne, itd. Zato bomo morali v vsakem okolju opredeliti probleme po njihovi teži in najbrže bomo morali vendarle vzporedno reševati nekatere probleme, katerih reševanje ne prenese odlaganja na pojutrišnjem.

Jože GLOBAČNIK:

Teško se je odločiti kateri so največji problemi na tem področju, čeprav je res, da vsi nimajo enake teže. Osnovni in za vse dejavnosti socialne politike skupni problem vidim v povečanju stopnje naše sposobnosti nadaljevati akcijo za uveljavljanje samoupravnih družbenoekonomskih odnosov, vključno našo sposobnost sproti ocenjevati, kje gre za ovire objektivnega značaja, kje pa za zavestne ali podzavestne odpore. Neusklajenost ukrepov oziroma elementov socialne politike je podvržena nekaterim utemeljenim kritikam delavcev. Normativno in organizacijsko smo že ustvarili pogoje za usklajeno delovanje vseh področij socialne politike, ki se povezujejo v skupnosti socialnega varstva. Uveljavljanje funkcij te oblike organiziranega in usklajenega delovanja socialne politike, štejem za zelo pomembno, ne le, ko gre za opredeljevanje sprotnih ukrepov, temveč tudi za oblikovanje programov socialne politike za daljša razdobja.

To kar sem dejal, ne pomeni, da ni resnih problemov tudi na posameznih področjih socialne politike in znotraj njih. Sem štejem zlasti: podružbljanje skrbi za razvoj in vzgojo otrok, usklajene akcije za rehabilitacijo invalidov dela, izboljšanje učinkovitosti zdravstvenega varstva, zlasti preventivnega, zaposlovanja, prizadevanja za zdrave pogoje dela in nujne spremembe na področju stanovanjske politike.

Vida RUDOLF:

Največji problem na področju socialnega varstva je naša nesposobnost, da bi iz poglobljenih analiz položaja delavcev in občanov v različnih obdobjih, pogojih in okoliščinah izdelali izhodišča za posamezne ukrepe ali akcije, s katerimi bi bolj objektivno razreševali vsakodnevne stiske ljudi in povečevali njihovo socialno varnost tako, da bi bili oni sami v teh prizadevanjih, kolikor je le mogoče, aktivni. Pa morda tudi to, da zaradi parcialnih "socialnih" ukrepov včasih zaradi dreves ne vidimo gozda.

Ela ZUPANČIČ:

največji problemi na področju socialnega skrbstva so posledica neustrezne kadrovske zasedbe strokovnih socialnih služb in pomanjkanja finančnih sredstev. Zato na tem področju še vedno nismo prišli iz pretežno kurativnega dela v bolj organizirano preventivo.

Še vedno je premalo domov upokojencev, zlasti prostih mest v sanatorijskih oddelkih.

Tudi strežniška služba še ni dovolj razvita.

Vrtcev imamo še vedno premalo. Zlasti je to pereče v mestnih središčih.

Na stanovanjskem področju ugotavljamo, da je tudi pri solidarnostnem reševanju stanovanj izpadla določena kategorija občanov, ki po nobenih pravilnikih in kriterijih ne pride do stanovanja. Za solidarnostno stanovanje ima previsoke dohodke na družinskega člana, za varčevanje in lastno udeležbo prenizke, v delovni organizaciji pa ne predstavlja tistega iskanega kadra, ki se lahko poteguje za kadrovska stanovanja.

4. Kateremu vprašanju oz. problemu s tega področja bi bilo po vašem mnenju v naslednjem obdobju treba dati prednost, oziroma ga najprej rešiti in mu posvetiti največ sil?

Zora TOMIČ:

Iz vsega kar sem rekla vidite moje mnenje o opredeljevanju problemov - vsako okolje ima svoje probleme, ki jih mora ne samo zaznavati temveč tudi reševati, kar pa ne zmore samo pa v skupni akciji z drugimi. Vendar se mi zdi, da so nekateri problemi take narave, da moramo v njihovem reševanju voditi prav vsi računa. Med nje štejem v prvi vrsti zaposlovanje mladih, njihovo vključevanje v vse tokove družbene reprodukcije, njihovo socialno varnost; nadalje odločnejše reševanje stanovanjskih problemov delovnih ljudi, zlasti še mladih družin z njihovo lastno akcijo; valorizacijo minulega dela ne le skozi pokojninsko zavarovanje temveč celokupen družben odnos do starejše generacije; materializacijo družbene skrbi za otroke, kot bodoče nosilce razvoja.

Jože GLOBAČNIK:

Za prioritete se ne opredeljujem. Prepričan sem, da bodo dobro izbrane in samoupravno določene, če bodo celoviti programi socialne politike, kot del ekonomske politike nastajali v temeljnih organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih. Vse kar ni mogoče rešiti kot izražen interes in potrebo delavcev v temeljni organizaciji združenega dela in krajevni skupnosti, bodo delavci reševali organizirani v samoupravnih interesnih skupnostih. To je po mojem zagotovilo, da ne bo prihajalo do namišljenih priorit, saj jih bo demokratično usklajevanje različnih interesov gotovo postavilo na svoje mesto.

Vida RUDOLF:

V naslednjem obdobju bi morali dati prednost oblikovanju politike enakih socialnih možnosti; oceniti vrednost socialnih prejemkov in korektivov in se truditi, da bi skupne socialne dobrine, storitve in dajatve povezali z avtentičnimi potrebami delavcev, delovnih ljudi in občanov. Celostno bi se morali vsakodnevno medsebojno osveščati o povezanosti posameznih prvin socialne kulture in bolj razvijati čut vzajemnosti in solidarnosti ob skladnosti družbenoekonomskega razvoja in pri odpravljanju nepravilnih socialnih razlik v družbeni razvitosti posameznih območij. To pa pomeni, da bi s socialno politiko morali bistveno vplivati na spreminjanje delovnih in življenjskih pogojev delavcev in vseh občanov - skratka očlovečiti življenjske pogoje človeka od rojstva do smrti s ciljem, da bo osebno srečen, ker obvladuje sebe in družbo.

Ela ZUPANČIČ:

V naslednjem obdobju bi morali vsem tem problemom posvetiti posebno pozornost.

Nadzorovalno in socialno delo

dr. Janez Pečar

Družbene spremembe z naraščajočo odklonskostjo in težavami pri prilagajanju deviantov ob čedalje večjem vlaganju za socializacijo in resocializacijo ljudi načenjajo tudi v pogledu socialnega dela nešteto vprašanj, tako teoretične kot praktične narave. Eno izmed njih je tudi vedno bolj tesno prepletanje socialnega dela z državn nadzorskimi dejavnostmi oziroma bolje povedano: naraščajoče sodelovanje med kazenskim pravosodjem in skrbstvenimi organi ali socialnimi službami (ne glede na to, kako se v posameznih delih sveta ali družbenih ureditvah imenujejo) pri spreminjanju deviantov.

V tem pogledu zlasti vzbuja nezadovoljstvo stanje, v katerem se socialno delo "vprega" v opravila, ki so manj imanentna tej stroki in bolj izhajajo iz vloge nadzorovanja vedenja. To hkrati seveda tudi pomeni, da se področje socialnega dela razširja in spreminja in da sprejema dejavnosti, ki vzpodbujajo pomisleke in bojazni glede njegovih ključnih smotrov. Teh sicer res ne izgublja, vendar pa jih dopolnjuje z opravili, ki mu jih pogosto nalaga kazensko pravosodje.

Socialno delo je sredstvo in hkrati ožje področje vsake socialne politike. Socialna politika pa ima dosti stičnih točk s kriminalno politiko ali politiko zatiranja in omejevanja kriminalitete in drugih odklonskih pojavov. V tem smislu je že od Liszta dalje znano, da je najboljša kriminalna politika dobra socialna politika. Ta okoliščina je še posebej pomembna za razmišljanje o vlogi socialnega dela pri obravnavanju kriminalnosti, njenem preprečevanju in dopolnjevanju nadzorovalnih dejavnosti s socialnim delom. Socialno delo ima za izvrševanje nalog kazenskega pravosodja nedvomno velik pomen, saj v marsičem zapolnjuje primanjkljaje, ki nastajajo v izrekanju kazenskih sankcij in vzgojnih ukrepov kakor tudi med samim kazenskim postopkom. V naši družbeni resničnosti pa se socialno delo v marsičem sklada z družbeno samozaščitnimi dejavnostmi. Obema je skupno preprečevanje negativnih posledic in motečega vedenja v prihodnje.

Cilji socialnega dela so v marsičem podobni ali celo identični s tistimi, ki jih imajo prenekateri druge zlasti pa nadzorstvene, preprečevalne in poboljševalne dejavnosti (in družbeni mehanizmi, ki to opravljajo). Že sama sorodnost narekuje tudi sodelovanje in pričakovanje razumevanja drug drugega, četudi gre npr. za socialno delo in kazensko pravo.

Pričujoči sestavek se zato ukvarja prav z domnevno konfliktnostjo, ki nima samo pomena na stroko (socialnega dela), mar-

več vsebuje morda družbeno politične razsežnosti. To domnevno konfliktnost danes v sodobnem svetu ne puščajo v nemar, marveč se z njo ubadajo in iščejo izhod - teoretično in praktično. Naš namen ni predlagati rešitve, marveč le vzbuditi zanimanje za nekaj vprašanj, zlasti glede na to, da se pri nas krepi prepletanje socialnega in nadzorovalnega dela tudi po zahtevah kazenske zakonodaje.

1. Družbena konfliktnost in socialno delo

Družbene spremembe prinašajo polno konfliktnosti in protislovij, zaradi katerih nastajajo razne socialne neenakosti in potrebe, v katerih si posameznik ne more sam zagotavljati zadovoljevanja svojih potreb. Tako npr. vsakdo ne more zagotoviti varstva za svoje otroke, premnogi niso dovolj telesno in duševno razviti, prenekateri ljudje ne morejo preskrbeti normalnih pogojev za razvoj družine, drugi ne morejo najti stanovanj in zaposlitve, po drugi strani pa imamo opravek z onemoglimi in ostarelimi ljudmi in sploh z osebami, ki niso več sposobne same skrbeti zase. Družbene spremembe s svojimi procesi, to so industrializacija, migracija, urbanizacija, konflikt kultur, družbeno razlikovanje itd. pogojujejo tudi mnoge socialne probleme in motnje in ne nazadnje celo pojave odklonskega vedenja, s katerimi se morajo, poleg organov državnega nadzorstva (organi za notranje zadeve, tožilstva, sodišča, itd.) ukvarjati tudi službe socialnega skrbstva. 1)

Družbene spremembe in razvoj (katerim ne morejo enako skladno slediti vse družbene skupine in posamezniki ali se temu celo upirajo), ustvarja družbeno konfliktnost, moteče pojave, različno ogroženost in potrebo po pomoči posameznim ljudem) (včasih celo za zadovoljevanje najpreprostejših življenjskih zahtev) itd. Vse to zahteva tudi politično in pravno sankcionirane) zagotavljanje vrednot, zlasti na področju socialne varnosti ter narekuje vrsto, obseg in organiziranost socialnega dela zlasti zato, da bi uspešneje blažili in reševali socialne probleme, ki pogosto izhajajo iz družbene dezorganizacije.

Socialno delo zato že po svoji naravi in pričakovanjih sodeluje pri spreminjanju tistih ljudi, ki sami tega ne zmorejo, bodisi gmotno, vedenjsko ali kako drugače slediti splošnim družbenim tokovom (neredko tudi v političnem smislu). V razredni in politizirani družbi pa je socialna dejavnost, ne samo strokovna služba, marveč hkrati tudi uresničevanje druž-

---

1) Glej o tem tudi "Družbeni plan SRS", tč. 1,3,7

beno političnih ciljev na ustreznih področjih. Socialno delo je s svojo organiziranostjo, opredeljenostjo in zasnovanostjo v določenem pogledu tudi sredstvo za doseganje političnih ciljev družbe. Obenem pa se socialnemu delu v marsičem nalogajo tudi nove naloge, ki spominjajo na državno nadzorstvene funkcije, ki pa jih država polagoma zaradi deetatizacije manj pomembnih vlog prepušča izven države obstoječim strokovnim službam (z neustreznimi nerepresivno naravnanimi kadri). Ker ni mogoče pričakovati, da bi država z globalnim (in sistemskim) reševanjem vprašanj hkrati zadovoljivo urejala tudi težave in stiske posameznikom, se to na določenih področjih prepušča socialnemu delu, ki naj rešuje individualne konfliktnosti med posameznikom ali skupino in širšo družbeno skupnostjo. Sredstva za ta namen so različna od denarja do nasveta tja do dela z ljudmi in njihovimi skupinami.

Cilji socialnega dela v pogledu blažitev družbenih konfliktnosti in protislovij so predvsem doseganje sprememb pri ljudeh, ki so označeni kot moteči, ogroženi, s težavami ali v stiski in ne (ali pa zelo poredko) spremembe v družbi. Gre torej za omogočanje prilagajanja ljudi neki poprečnosti ali konformnemu stanju, ki ni več moteče za (legitimno) javnost. Želi se doseči zmanjšanje razlik, ustrezna človeška razmerja, preprečitev pogojev za odklonskost, skladnejša enakost (ali pravičnost), obvladovanost stihijnosti ali neustreznega razvoja posameznikov in razumevanje težav drugih ter predvsem solidarnost v premagovanju določenih neskladnosti (vsaj pri nas).

Socialni delavec je glede reševanja svojih nalog v podobni vlogi kot nadzorovalci vedenja sploh, ki navadno vrednotijo zaželeno z dejanskim. In če se ne skladata, je potrebno posredovanje zaradi spreminjanja in prilagajanja h konforizmu, morda tudi za ceno določenega prisiljevanja in na škodo zasebnosti in osebne svobode.

2. Devianti - kot klienti socialnega dela

Klienti socialnega dela mišljeni v tem sestavku so predvsem razni nosilci kriminalnih in sploh patoloških pojavov, kot so npr. alkoholiki, narkomani, prostitutke, berači, potepuhi, brezdelneži, samomorilni ljudje, odpuščene obsojene osebe, ljudje v kazenskem postopku, o katerih socialni delavci dajejo razna mnenja in poročila, raznovrstno deviantno prebivalstvo, predvsem pa delinkventni mladi ljudje in podobno.

Le-te državno nadzorstvo, z njimi pa tudi izvajalci socialnih dejavnosti tipificirajo (tipologizirajo) in porazdeljujejo ter temu ustrezno obravnavajo ter se prizadevajo v

njihovem vedenju doseči določeno skladnost med dejanskostjo in tistim, kar je zaželeno (socializacija ali resocializacija). Če je danes glede formalnega nadzorstva in njegovih vplivov vsaj v teoriji dosti znanega o stigmatizaciji in njenih nasledkih na ljudi, ki jih obravnava, pa dokaj malo vemo o tem, ali ima socialno delo na svoje kliente prav tako morebitne negativne učinke ali ne, in če jih ima, kakšni so.

Če naj bi s socialnim delom že pri otrocih, čimbolj zgodaj odkrivali njihovo odklonskost, bi morali biti pozorni na to, ali tovrstno posredovanje ne povzroči nevšečnosti, ki jih sicer ne bi bilo. Kajti kdorkoli izvaja nad določenimi posamezniki ali skupinami skrbništvo, nadzor, varuštvo itd. (jim daje pomoč ali se postavlja v položaj, v katerem so drugi v odvisni vlogi) mu je omogočena določena dominacija, v kateri je človek lahko "primer", "objekt" in podobno. Tudi zaradi tega se v teoriji socialnega dela sprašujejo, ali naj bo tak človek "stranka" ali "partner" in kaj to sploh pomeni.²⁾

S tem v zvezi nastajajo tudi vprašanja, komu pomoč in za kaj, in kdaj koga obravnavati, in kdo je pobudnik za takšno ali drugačno socialno dejavnost, da ne govorimo o ciljih, ki jih je treba ali se jih želi doseči pri posameznem klientu. Pri klientih z motnjami v vedenju in sploh pri ljudeh z anti- in asocialnimi težnjami pa ne gre samo za njihovo spremembo v pozitivnih smereh, marveč največkrat in predvsem tudi za varstvo družbe pred njihovo nevarnostjo. Toda ali niso premnogi devianti s svojimi "socialnimi indikacijami" včasih preveč bidni, da bi jih prezrli organi družbene kontrole? Ali jih morda ne meče na rešeto boljše organiziranost in razpoložljivost služb nadzorstva (in tudi socialnega dela)? V kaki zvezi je obravnavanje deviantov in socialna pomoč glede na morebitne negativne posledice pri klientih? Ali je naraščanje socialnih primerov dejanskost ali posledica zmogljivosti stroke? Ali večje blagostanje rojeva večjo diferenciacijo in manjšo pravičnost porazdeljenih dobrin, ki nato porajajo želje po njihovem nezakonitem prilaščanju itd.

Skoraj povsod po svetu se pojavlja čedalje več deviantov pred organi socialnega skrbstva. To morda kaže tudi na to, da določen del vedenja (in s tem tudi ljudi) ni več pravno nadzorstveni problem, marveč hkrati ali pa predvsem socialno varstveni, kolikor ne tudi medicinski in psihiatrični. Čeprav imajo "devianti pomembno vlogo v družbeni drami, ker uče druge kako se ne obnašati"³⁾, ostaja socialno delo pri

---

2) Glej *Soziale Arbeit im sozialen Konflikt*"

3) Anttila, s.81

njih prav tako družbeno sredstvo za doseganje njihovega spreminjanja in poboljševanja kot nekoč klasični arzenal državnega zastraševanja. Ali ne prihajamo s tem v fazo, ko začenja socialno delo na določenih področjih zapolnjevati primanjkljaja državne represije ?

3. Sodelovanje z državnimi nadzornimi organi

Izvajalci socialnega dela pri opravljanju svojih nalog tesno sodelujejo z drugimi nadzornimi organi in pri svojih dejavnostih posegajo na razna področja prav zato, ker se drugi ne ukvarjajo z reševanjem vprašanj, ki jih prevzema socialno delo s svojo organiziranostjo in strokovno usposobljenostjo. Hkrati pa je najbrž za socialno delo potrebno pri njegovih kadrih prav določena osebna naravnost, ki je za naše razmere še premalo proučena, da bi vedeli kakšne osebnosti se zaposlujejo na področju socialnega dela in kake značilnosti in lastnosti temu najbolj ustrezajo. Če so ta vprašanja s pomočjo raziskovalnega dela kolikortoliko jasne, ponekod v zamejstvu (prav tako tudi za druge poklicne nadzorovalce vedenja) se pri nas v tem pogledu ne moremo pohvaliti, ne za socialno delo, ne za druge poklice, zlasti v državnem (formalnem) nadzorstvu.

Na področju ali pri izvajanju posameznih ukrepov, ki so pravno urejeni in s predpisi naloženi socialnemu delu (oziroma skrbstvenim organom), se pogosto dogaja, da je socialno delo nasproti državnim nadzornim organom v podrejenem položaju, ker mora po napolitih države (npr. sodišč) opravljati posamezne naloge, ki so podrejene kontroli. Socialni delavci izvajajo tovrstna opravila sicer po izhodiščih in načelih svoje stroke, toda vsebinsko so odgovorni tistim državnim mehanizmom, ki imajo pristojnost nalagati jim posamezne dejavnosti (npr. nadzorstvo skrbstvenega organa) ali zahtevati od njih določene podatke (npr. socialna anketa itd.) in podobno. Socialni delavci in njihove organizacije (skrbstveni organi) imajo v tem pogledu položaj izvajalca z omejeno svobodo diskrecionarnega delovanja, državni organi jim nalagajo določena opravila in jim zopet dajejo tudi napotke, kako jih opraviti. O izvajanju takih nalog se pogosto zahtevajo tudi poročila o izvršitvi.

Pri teh vprašanjih gre pretežno za dejavnost okoli ljudi, ki so v kakih formalnih postopkih zaradi deviantnosti v njihovem vedenju. So pa še druge možnosti, pri katerih socialni delavci po svoji presoji in v okviru pristojnosti, ki jih imajo, obravnavajo deviante ali rešujejo socialna vprašanja deviantnih ljudi z vednostjo ali brez državnih organov, zlasti v t.i. preddeliktualnih situacijah, pri čemer ima socialno delo preprečevalni, kurativni ali družbeno vzgojni pomen. V tem pogledu pripravljajo svoje programe,

načrte, akcije in dejavnosti, v katere pritegujejo tudi prostovoljne delavce (toda pri nas znatno manj kot drugje).

Kolikor gre za socialno delo z deviantnimi ljudmi, je vprašljivo, na katerih področjih je več lastnih vzpodbud, kje je več storjenega 4) in kje je uspešnost večja. V tem pogledu je prav tako dvomljivo, ali naj bo socialno delo prežeto s "filozofijo" drugih organov državnega nadzorstva zato, da bo tvorno prispevalo k "boljšim človeškim razmerjem in boljšem človeškem delovanju" 5). Ali je ta "filozofija" sploh enotna in ali je sploh prav, da je enotna, ko ima vsaka služba, ki se ukvarja s človeškimi problemi različne naloge, različno moč in sredstva.

Za naše razmišljanje tudi ni tako nepomembno ali naj socialno delo postaja (ali ne) sestavina družbenega nadzorstva in kako naj se temu upira, če je nanj preveč pritiskov, da naj bi to bila. In ne nazadnje, ali naj devianti tudi socialnega delavca doživljajo kot klasičnega nadzorovalca z državno pregonsko funkcijo. 6) Ali naj bo socialno delo "servis" za državne nadzorne organizme z omejenimi možnostmi ravnanja s klienti po izhodiščih svoje stroke in ali so določbe nekaterih (represivnih) pravnih norm v skladu z namenom socialnega dela 7). Kako je sploh z ambivalentnostjo socialnega dela in državne represije pri marginalnih ljudeh ?

4. Percepcija socialnega dela za (formalno) nadzorstvo

Prenekatero praktične dejavnosti socialnih delavcev, ki jih opravljajo z devianti (ali med devianti) po naročilih državnih nadzornih organov (ali zanje, ker to potrebujejo za zadovoljivo reševanje svojih nalog) so takšne narave, da lahko pri klientih vzbujajo pomisleke ali ne gre za pravosodne nadzorstvene funkcije, pri teoretikih socialnega dela pa dvome, ali socialno delo ne postaja čedalje bolj določena stopnja "družbene kontrole". Prepletanje socialnega dela z (državnim) nadzorstvenim (ki ga izvajajo prisilni organi na podlagi prava) in prelaganje nekaterih lažjih nadzorstvenih vlog na skrb-

4) V pogledu vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva ugotavlja raziskava Inštituta za kriminologijo v Ljubljani, da socialni delavci niso vložili toliko truda v svoje delo, če niso čutili nadzorstva sodišč.

5) Youngusband, s. 107

6) Vodopivec K.: Vloga poročil ..... RKiK, 25,1974, 1, s.11

7) Glej tudi Dajić in drugi v "Služba socialne zaštite...", Gradivo s posvetovanja na Zlatiboru, 5.do 6.10.1972

stvene (socialno varstvene) službe, postavlja socialno delo tudi pred pomembna moralno-etična in teoretična vprašanja, s katerimi se predvsem ukvarjajo v zahodnem svetu, zlasti ob raznih oblikah pomoči in dela z devianti, bodisi med kazenskim postopkom in po izreku sankcij.

Kakšna je torej percepcija socialnega dela v takih pogojih? Ali ne gre potemtakem socialnega delavca enačiti (vsaj na nekaterih področjih) z drugimi poklicnimi nadzorovalci? Res, da socialni delavec nima prerogativ "prisile", vendar lahko na to močno vpliva, zanjo nadzoruje, zbira podatke in jih sporoča državnim (prisilnim) organom. Neredko predlaga celo ukrepe zoper posamezne kliente, izdeluje socialne ankete, anamneze, ekspertize (tudi v okviru t.i. kriminološke ekspertize - z drugimi strokovnjaki), čeprav kot ugotavljajo raziskave nima enakega ugleda 8). Ali klient lahko zaupa socialnemu delavcu, ki se povezuje s pravosodjem, ne da bi imel pri tem pomisleke glede sodelovanja z njim, ko je temeljna maksima za uspeh socialnega dela - osveščenost klienta, čeprav na to pri deviantih ne gre vedno računati? Ali niso taki stiki lahko moteči prav zaradi morebitnega nezaupanja v socialno delo, ki je v bistvu izvrševanje nekih "parasocialnih" nalog za pravosodje in sploh državno prisilo.

Če v tem smislu primerjamo vlogo socialnega delavca z nekaterimi drugimi strokami, ki se ukvarjajo s človeškim vedenjem, in se glede na potrebe po ugotavljanju "resnice" za kazenski postopek vanj vključujejo ali pomagajo spreminjati deviantovo vedenje, imajo neprimerno bolj samostojni položaj. To pomeni, da se socialnemu delu določa posebna vloga, ki ima pomen tudi za nadzorstvo, ki si ga bolj prilasča kot nekatere druge stroke, ker mu je morda bližje, ker je zoper to manj odpora, ker so v socialnem delu bolj izdelana praktična napotila kot teoretična izhodišča, ker gre za mlado stroko itd., če ne upoštevamo vrsto drugih docela praktičnih razlogov tja do morebitne politizacije socialnega dela in zbirokratiziranost socialnih delavcev. Le-ti se pod težo kazuistike, tegob in stisk klientov ter množice težav nimajo toliko časa ukvarjati z deontološkimi, teoretičnimi in podobnimi vprašanji in najbrž tudi ne s pomisleki (vsaj pri nas).

Socialno delo z devianti in v sodelovanju s pravosodjem (oziroma državnim nadzorstvom) nedvomno zapolnjuje primanjkljaj, ki nastaja v spreminjanju in poboljševanju ljudi s prisilo. Pri tem razvija nešteto dejavnosti, ki opravičujejo pričakovanja. Toda pri tem morda pozabljamo na razmiš-

---

8)

Glej raziskavo B.Stritih: Poklicna vloga socialnega delavca, s.165 dalje

ljanja o razmerjih: socialno delo - prisila in na morebitno konfliktnost med klientom in socialnim delavcem 9). Zato se lahko dogaja, da "namen posvečuje sredstva". Pri spreminjanju deviantov je namen jasen, toda kaj je s sredstvi in zato se danes prav na tem področju sprašujejo, kakšne so sploh vrednote socialnega dela? Vse kaže, da vprašanja niso tako preprosta in niti ne odvisna samo od socialnega dela oziroma socialno skrbstvenih organov.

5. Socialno delo in socializacija (resocializacija) deviantov

Devianti raznih vrst, s katerimi se morajo ukvarjati socialni delavci, so v pogledu spreminjanja vedenja najbrž poglavitni "porabniki" tovrstnih uslug in znanja, ki ga organizirano kot pomoč, nasvete, posredovanje itd. nudijo službe, pristojne za to dejavnost. Socialno delo omogoča na tem področju svetovanje, nadzorstvo, vključevanje v koristne dejavnosti, pomaga staršem in skrbnikom, obsojencem, posreduje zaposlitev, pripravlja okolje na sprejem problematičnih ljudi, zglajuje konflikte, se posveča družinski terapiji in skupinskemu delu z ljudmi, pomaga posameznikom prebroditi težave in stiske (v svetu se tudi lotevajo grupne terapije, vedenjske terapije "Heilpädagogike" itd.), osvešča oziroma motivira svoje kliente sprejemati določene vedenjske norme, ki naj jih internalizirajo zato, da je pozneje posameznikom omogočena tudi samokontrola itd., tako da naj "človek zopet dobi zaupanje vase, ko spozna da ima sposobnosti, s katerimi sam lahko rešuje probleme in se sam odloča, kako bo rešitev uresničil" 10), oziroma, da upošteva "pomoč za samopomoč" 11). Socialno delo ima prav glede odklonskega vedenja in sodelovanja z drugimi družbenimi nadzornimi in korektivnimi mehanizmi, ne samo izredne možnosti, marveč tudi pestro priložnost za uporabo različnih metod vplivanja in delovanja. Stranke socialnega dela so poleg možnih (in pravih) deviantov včasih tudi njihove žrtve, še posebno v tistih ravnanjih, za katera se danes v kriminološki literaturi pogosto trdi, da gre za kriminaliteto brez žrtev (narkomanije in sploh toksimanije, prostitucija, igranje na srečo itd.).

Glede na različnost deviantov in na pogostno nemotiviranost sprejemanja socialnega dela (še posebno, ker delavci na tem področju vendarle opravljajo, hote ali nehoti, po svoji presoji ali po naročilu - neke družbeno nadzorne vloge) je razumljivo pričakovati, nerazumevanje, odpor in omalovaževanje prihajajoče od klientov. Zato se v zvezi z resocializacijo oziroma socializacijo pojavljajo vprašanja "kako naj se iz-

9) Glej n.pr. Evens, s. 11

10) Friedllander (Pfaffenberger, s. 22

11) Peters (Cremer-Schäfer, s. 21

vaja tretman, kje naj se to dogaja in od koga ?" 12).

Socializacijo in resocializacijo ljudi navadno vedno razumemo z dveh plati bodisi kot prilagajanje socialnemu okolju, (ali ponovnemu sprejemanju norm okolja) bodisi kot učenje sprejemljivega vedenja skozi interakcije z ljudmi oziroma izkoreninjanje slabih navad in lastnosti 13). Nasploh gre za procese oblikovanja takšne osebnosti, ki ima tako vedenje, ki je sprejemljivo za druge, in ki ga ne zaznamujejo za odklonsko (pri tem se ne spuščamo v nastajanje pravnih norm o vedenju).

Prav v pogledu socializacije pa so v literaturi tudi pomisleki ali ne pogojujejo konformizem, poprečnost, nemotiviranost in ali niso to procesi, ki zopet drugim omogočajo manipulacijo, dominacijo, paternalizem, "formalistično-birokratične intervencije" 14) in navsezadnje vsaka socializacija oziroma resocializacija zahteva nadzor, primerjanje dejanskega vedenja z želenim, vrednotenje in ocenjevanje itd. To vrednotenje pa v človeški družbi vedno lahko uporablja tisti, ki je višji, ki ima moč, ki postavlja merila itd.

Med tistimi, ki to počenjajo, je tudi socialni delavec, ki se za socializacijo ali resocializacijo trudi in tudi posebej pripravlja z metodiko in tehnikami socialnega dela. Pri tem sodelujejo tudi drugi strokovnjaki za človeško vedenje, največkrat celo pod presojo "državne kontrole" (vsaj kadar gre za kazenski postopek). Toda spreminjati in poboljševati ne gre samo deviantov, marveč pogosto tudi njihovo okolje, kar je težje ali neredko dokaj nemogoče, kolikor niso v vprašanju celovite družbene razmere na kakem področju ali pri posamezni skupini prebivalstva. Tu pa je socialno delo neobgledeno, ker kot stroka ne rešuje globalnih družbenih vprašanj, in zato tudi ni poklicana, čeprav lahko vpliva na solidarnost med ljudmi in na pravičnost.

Socialno delo se torej ukvarja predvsem s socializacijo in resocializacijo posameznikov. Socializacija in spreminjanje družbe pa je zadeva političnih organizmov. Službe, pristojne za socialno delo pa so glede deviantov le eden izmed nepri-silnih mehanizmov za privajanje ljudi v "tabor poslušnih".

6. Socialno delo in stigmatizacija

Socialni delavci opravljajo z devianti zlasti naslednje: zbirajo podatke o posamezniku, njegovi družini in socialnem

12) Glej tudi Police Social Workteam, s. 109

13) Glej tudi Paunović in drugi, s.42

14) Spiegelberg, s. 296

okolju, zanimajo se za klientove probleme v šoli in na delovnem mestu, sprašujejo za njegove osebne, družinske in gnotne razmere, zanimajo jih klientov prosti čas ali nezaposlenost oziroma brezposelnost, okoliščina deviantovega obnašanja, klientove napake na kakem področju, življenjska zgodovina sploh, telesno in duševno zdravje, razmerja do drugih, lastnosti, vrsta kaznivih dejanj ali prekrškov in vzroki, ki so pripeljali do tega itd. V tem smislu zbirajo o klientu podatke in sicer pri ustreznih uradih in ustanovah ali državnih upravnih organih, pri družini, v soseski oziroma kjerkoli je mogoče karkoli zvedeti posredno ali neposredno oziroma celo od njega samega, samo da bi zadostili načelom svoje dejavnosti ali zahtevam tistih državnih nadzornih organov, ki jim morajo pomagati pri njihovih vlogah in s katerimi sodelujejo pri izvajanju njihove ali svoje (socialne) "politike".

Ne glede na to ali se to opravlja javno ali diskretno, v imenu lastne organizacije in njenih nalog oziroma po naročilu drugih, kot rutinska dejavnost ali nenadna intervencija, kadar se zanjo pojavi potreba itd., pa se danes v literaturi čedalje bolj razpravlja ali vse to ne vsebuje tudi sestavin stigmatizacije, ali ne vpliva na družbeno izolacijo, morebitni ostracizem deviantov in ali ne otežuje morda celo poznejšo resocializacijo, ko je treba, da po kazenskem ali kakem drugem postopku do tega sploh pride. Kajti ljudje smo navadno zelo občutljivi za tipiziranje, klasificiranje kakega nadzorstva in druge posege, s katerimi se ljudje označujejo dodatno še s kakim negativnim predznakom. Vsako razvrščanje deviantnih ljudi po nekih merilih ali zaradi vrednotenja njihovega vedenja ima že v naprej namen, da bi jih razločevali od drugih, ki ne sodijo zraven in da bi lahko z njimi ravnali drugače od tistih, ki takih znamenj nimajo.

Ker se to dogaja tudi v socialnem delu, se začanja razmišljati o "tej dejavnosti kot stopnji stigmatizacije, kot dejavniku prisile, socialnemu delu kot sestavini družbenega nadzorstva, ki ima tudi političen pomen, dejavniku, ki kot drugi mehanizmi državne kontrole morda lahko tudi producira deviantnost itd." 15). Prav tako se opozarja na "nevarnosti kliničnih diagnoz v zvezi z dodatnim zaznamovanjem obsojenčeve osebnosti" 16), socialnih poročil 17) itd.

Načinom stigmatizacije (etiketiranje, zaznamovanje, tipifikacija itd.) slede domnevno ustreznimi modeli tretmana, prevzgoje ali poboljševanja, ki jih načrtujemo, uporabljamo, prilagajamo in spreminjamo ustrezno posameznim skupinam, kar

15) Glej zlasti Peters (Cremer-Schäfer, s.V.; Soziale Arbeit im sozialen Konflikt, s.197; Younghusband, s.116 itd.

16) Vodopivec K.: Kriminološka ekspertiza - da ali ne? c.79

17) Vodopivec K.: Vloga poročil socialnovarstvenih organov, ... s. 8-9

sploh ni značilnost samo za socialno delo, marveč za ravnanje z ljudmi na splošno, z deviantnimi pa še posebej (primerjaj tovrstne načine v kriminalistiki, kriminologiji, psihiatriji, penologiji, kolikor ne že kar najelementarnejše klasifikacije, ki izhajajo iz kaznovalnega prava).

Čeprav socialno delo in službe, ki ga izvajajo, formalno nimajo moči, lastne legitimnim organom nadzorstva, formalno tudi ne kriminalizirajo človeškega ravnanja, toda opravljajo vrsto dejavnosti, o katerih se danes sodi, da prispevajo k procesu stigmatizacije deviantov, ki so klienti tako socialnega dela kot pravosodja.

7. Socialno terapevtični vidiki v represiji

V sodobnih gibanjih kriminalne in sploh kaznovalne politike izgublja kazen in sploh represija svoj prvotni pomen, ki ga je imela skozi tisočletja. Zatiranje kriminalnosti se čedalje bolj oprijemlje preprečevanja (pri nas družbena samozaščita), z gibanjem nove kriminalne politike družbenega varstva pa se v prestajanju kazni vnašajo tretman in sestavine terapije, kolikor se kako manj nevarno vedenje ne medikalizira, psihiatrizira in podobno. Kadar blažje oblike deviantnega vedenja ne ostajajo več predmet kriminalizacije oziroma le deloma se rešuje tako vedenje ne kot družbeno-politično in kazensko-pravno vprašanje, marveč bolj kot problem neke stroke. Nekatero stroke se vedno bolj priteguje k obravnavanju človeškega vedenja, ne samo zaradi ugotavljanja dejanskosti in resnice v kazenskem (ali kakem drugem) postopku, ampak tudi zaradi poboljševanja in spreminjanja deviantov. Dogaja se celo, da kake posebne vrste ljudi, ki odstopajo npr. od politične konformnosti in postajajo odklonski (ponekod po svetu) raje obravnavajo kot bolnike kakor pa deviante.

Socialno delo med strokami, ki se kakorkoli "vpregajo" v državno represijo, ni izjema. Vse kaže, da je še celo najbolj prilagodljivo in primerno za opravljanje prenekaterih korektivnih vlog bodisi med postopkom zoper deviante ali po njem. To pomeni, da se že med represivnimi dejavnostmi opravljajo neke poboljševalne družbeno pedagoške in socialno terapevtične naloge, ki imajo namen ne samo spreminjati ljudi, marveč ta proces tudi očitno skrajšati in čimprej doseči pozitivne izide. Koliko je seveda pri tem zgrešenosti, pomanjkljivosti in "izgub", kakšni so stroški nasproti koristim, in kaj je sploh korist, ni cilj razmišljanja tega sestavka.

Prenekatero od dejavnosti poboljševanja oziroma spreminjanja deviantov se že med postopkom, še raje pa po njem, razvijajo na podlagi diagnoze in prognoze, s pomočjo katerih se prilagaja "tretman" in ponekod celo napoveduje vedenje posamez-

nega devianta v prihodnje. Terapija v represiji se torej pojavlja tudi kot racionalizacija in ekonomizacija ukrepov zoper tiste, ki so prišli v obravnavanje državnega nadzorstva. S podružbljanjem formalnega nadzorstva pa se socialno terapevtični posegi tudi prepuščajo prostovoljnim, laičnim, izvendržavnim in drugim organom in skupinam, da rešujejo (povsod po svetu) vrsto vprašanj tudi zaradi spoznanja, da je državna represija čedalje manj sposobna obvladovati stanje brez sodelovanja širše javnosti. Javnost in njene organizirane in osveščene skupine in posamezniki (formalne ali neformalne) prevzemajo (ne samo pri nas) vedno več dejavnosti, ne samo v "kontroli" marveč tudi v prevzgoji tudi zato, ker uspehi "uradnih" tretmanov niso opravičili pričakovanj. 18) Z deprofesionalizacijo nadzorovanja poteka tudi deprofesionalizacija prevzgoje in socialnega dela. Prostovoljni socialni delavci nedvomno to tudi potrjujejo.

Na ta način se morda tudi lažje dosega spoznanja kakšne so potrebe klientov, kakšna je zavest deviantov, in kaj je od njih pričakovati v njihovem okolju in kaj je sploh z okoljem itd., da ne bo prihajalo do očitkov, da se s socialnim delom bolj skrbi za družbena pričakovanja (?) kot pa za klientove stiske, ki jih poklicni delavec morda vrednoti drugače kot tisti, ki devianta obdajajo v njegovem socialnem okolju.

Skratka, kazen in represija se vedno bolj prepletata s socialno pedagoškim ter socialnim delom, terapijo, pomočjo in sploh prevzgojo, s katerimi sta čedalje manj fizično trpljenje in vedno bolj spreminjanje osebnosti (včasih tudi z indoktrinacijo). S tem pa se spreminjata (na področju, o katerem teče beseda) tako kazen kot socialno delo z devianti. Da je temu tako se danes tudi znotraj državne represije (in sploh pravosodja v številni policiji) ustanavljajo posebne službe za socialno delo in za izvajanje posebnih nalog, ki jih narekujejo vloge tako policije, sodišča itd. 19) S tem v zvezi pa nastaja položaj, v katerem ekspanzija socialnega dela v državnih nadzornih in korektivnih institucijah rojeva nova vprašanja in tudi dvome v vrednote socialnega dela in njegovo koristnost.

3. Moralno etična vprašanja

Socialno delo z devianti, zlasti če gre za dejavnosti po naročilu organov formalnega družbenega nadzorstva, lahko pomenijo določeno neskladje med pomočjo in kontróllo, predstavljajo sprejemanje kakih obveznosti, ki se nalagajo stranki in so hkrati posledica takega ukrepa iz kaznovalne politike, ali po-

18)

Glej tudi K. Vodopivec.: Kriminološka ekspertiza - da ali ne, s. 79

19)

Primerjaj npr. Police, Social Workteam

menijo vsiljevanje kakih ukrepov it., vzbujajo tudi deontološka in moralno etična vprašanja, povzročajo protislovja in dvome v ustreznost. V podoben položaj je postavljen socialni delavec tudi, če je zoper kakega klienta (devianta) formalno določen kak ukrep, pa ta dejansko sploh ni več potreben. Ker socialni delavci opravljajo svoje dejavnosti pretežno verbalno, ni očitnih in merljivih posledic, toda do takšnih ali drugačnih izidov vedno prihaja, morebiti tudi do neprijetnih za kliente.

Če je treba deviante vzgajati, je normalno nujen tudi nadzor. In res, tudi v procesu socializacije, ki ga doživljamo vsak dan v razmerjih z drugimi in v katerem venomer sprejemamo navade drugih in vplivamo na druge, skratka se drug drugemu prilagajamo, - je venomer navzoče tudi nadzorovanje. Neformalno nadzorovanje je najbolj učinkovito sredstvo, ki ga marsikdaj sploh ne občutimo, vendar obstaja. Nad devianti, ki jih je treba poboljševati in spreminjati, je formalni nadzor toliko bolj vsakdanji pojav, ker so razlogi za nadzorovanje toliko bolj podani. Toda to nadzorovanje opravlja tudi socialni delavec oziroma skrbstveni organ. V tem pogledu imata težko združljive naloge glede svetovanja, ko je treba tudi zaradi nadzorstva "najti ravnotežje med obema vlogama" 20), to je med prevzgojo in nadzorovanjem. Namen kazenskega postopka z njegovimi nasledki je socializacija, ki jo pomaga doseči socialni delavec sicer na drug način kot nadzorstvo in prav v tem je občutljivost vprašanja, ki se poraja med teoretiki, zlasti zaradi tega, ker socialno delo in država skupaj prevzajata deviante. Domneva pa se, da je ob sodelovanju države manj prostovoljnosti in več prisile za klienta, hkrati pa se socialni delavec tudi ne more upreti zahtevam države (in njenim nadzornim mehanizmom), ki žele kar najhitreje in po čim krajši poti privedi devianta do neškodljivosti. Postavlja se vprašanje, ali je socialno delo za potrebe nadzorstva lahko še tako človečno, toplo, neposredno, občuteno in brez zadržkov kot v primerih, ko ni obremenjeno z nalogami države. Če je to dvoje težko združljivo, kakšna je morala izvajalcev, kako doživljajo svojo vlogo? Ali so zadovoljni? Ali jih lahko od obeh vlog katera bolj priteguje kot druga? Če prevaga nadzor, kaj je s temeljno naravnostjo, zaradi katere socialni delavec sploh je, to kar (domnevno) je? Ali ne prihaja izvajalec socialnega dela do svojih poklicnih in moralnih vrednot, ki niso skladne z naravo in vrednotami poklica? (21) Anttila sodi, da je treba ločiti kaznovanje in

20)

Stritih B.: Metode organiziranja in dela prostovoljnih sodelavcev, Vestnik delavcev na področju socialnega dela, 8, 1969, 3-5, s.78,

21) Glej tudi Evans, s.9

prevzgojo in meni, da naj bo oboje, kaznovanje na prostosti kot socialne službe v prostosti, toda nikoli naj to dvoje ne dopolnjuje drug drugega 22). Toda dejanskost je drugačna. O njej bi se morali izraziti predvsem klienti. Morda je skupna dejavnost nadzorstva in socialnega dela res potrebna rekonceptualizacija. Prevrednotenje vrednot ni redek pojav in čedalje bolj pogosto tudi pri obravnavanju deviantov spreminjamo tisto, s čemer smo bili do danes zadovoljni (toda najbrž bolj izvajalci in ne tisti, ki jih to najbolj zadeva).

S k l e p

Socialno delo skupaj s formalnim družbenim nadzorstvom priteguje v zadnjih letih precejšnjo pozornost, ne toliko praktikov kot bolj teoretikov. V središču razmišljanj je zlasti udeležba socialnega dela med kazenskim postopkom zoper storilce kaznivih dejanj in po njem. Tudi vloga socialnega delavca v kazensko-poboljševalnih zavodih ne zaostaja za razpravami, ki načenjajo socialno delo s tistih plati, ki se dopolnjujejo z dejavnostmi, ki so lahko vse kaj drugega kot pomoč v stiski in težavah. Ali ki so seveda lahko še kaj drugega kot samo to.

Vse kaže, da je za zadnje desetletje značilno, da se s humanizacijo kazenskega postopka in s spoznanji o nemoči državne represije pri zatiranju odklonskosti, v vedenju dosti pričakuje od preprečevanja, pri katerem ima lahko socialno delo, vsaj pri nekaterih družbenih slojih, dosti več uspeha kot posegi državnih prisilnih mehanizmov. Leti imajo svoj instrumentarij za doseganje ciljev, ki pa se bistveno razločujejo od sredstev, ki jih ima na voljo socialno delo s svojo organiziranostjo in socialni delavci s svojo usposobljenostjo in miselno naravnostjo.

Dopolnjevanje represivnega dela s socialnim in prenašanje oziroma boljše nalaganje posameznih nadzorstvenim opravil socialnemu delu, pa vzpodbuja raprave o pravilnosti take naravnosti. Če že nič drugega, nastajajo vprašanja, kam to vodi in kako se to odraža pri strankah.

Ne nazadnje se zaradi tako razvijajočega "sodelovanja" dveh vendar nekoliko nasprotujočih (?) si dejavnosti ali področij (kot sta nadzorstvo na eni in pomoč in prevzgoja na drugi strani) poraja možnost stapljanja v eno samo prizadevanje, ki je nedvomno prilagajanje deviantov s "palico in kruhom hkrati" in brez druge alternative v prihodnosti.

Ker nekateri to vizijo sprejemajo, saj sta nagrada in kaznovanje že od nekdaj vključni sredstvi za doseganje konfor-

---

22) Anttila: Probation and Parole: Social Control or Social Service, s.84

mizma, prilagajanje in poslušnosti, pa se na drugi skrajnosti temu krčevito upirajo z izhodišči, po katerih naj bo kazni - kazni, pomoč in svetovanje pa sredstvi socialnih služb, pri čemer ne gre združevati prvega z drugim.

Toda praksa ubira svojo pot, ki jo neizbežno narekuje družbena dejanskost, ki poraja deviantnost, kot zahteva njeno zmanjševanje. Temu se prilagaja večina, ki pa vendarle išče, ne samo opravičila za stanje, marveč tudi izhod iz zagate. Kajti družba, kjerkoli po svetu želi tako od nadzorstva kot od socialnih dejavnosti predvsem učinkovitost za denar, ki ga vlaga v nadzorne mehanizme in socialne službe. To pa ni več teoretično (ali ne vsaj zgolj) marveč predvsem praktično vprašanje (in tudi politično), ki mu za naše razmišljanje v tem sestavku ne gre toliko za razločevanje med socialnim delom in družbeno "kontrollo" kot bolj za socializacijo in resocializacijo tistih, ki so moteči.

Glede na to se je najbrž treba opredeljevati po tem, kaj najbolj prispeva k zastavljenim dolgoročnim smotrom, ne da bi se morali pri tem opravičevati pred očitki, da namen posvečuje sredstvo. Nadzorstvo in socialno delo naj ohranjata svojo prvobitnost, čeprav ne gre dosledno izključevati dopolnjevanje na kakem perifernem področju, toda preudarno in v skrbi za kliente. Najbrž tudi nadzorstvo v prihodnosti ne bo ostajalo samo pri svojih klasičnih sredstvih za doseganje socializacije neposlušnih. Ta sredstva bodo v marsičem verjetno še vedno represivna, toda čedalje manj. To pa prav tako nakazuje nove poti. Toda ne bi bilo prav, da se socialno delo uporablja za podpiranje moči formalnega nadzorstva.

Uporabljena literatura:

1. Baumann, Erwin: Einheitlicher Sozialdienst in der Justiz, Bewährungshilfe, 19, 1972, 2, s.100-108
2. Baumann, Erwin: Gesellschaftspolitische Aspekte der Sozialarbeit /Bewährungshilfe/ Bewährungshilfe/ 18,1971,2, 134-140
3. Brejc, Tone: Mladoletnikovo vrednotenje kazenskega postopka in izvrševanje kazenskih sankcij, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 20,1969, 3, s. 150-158
4. Brinc, Franc: Organizacija, delovne metode in uspešnost pomoči odpuščenim obsojencem, Ljubljana, januar 1976, Raziskava inštituta za kriminologijo šte.44, magisterska naloga, tipkopis 473 s.
5. Brinc Franc: Razmislek ob desetletnici centrov za socialno delo v Sloveniji, Vestnik delavcev na področju socialnega dela, 12, 1973, 3-4, s.42-64
6. Cheetham, Juliet: Social work in the environment, British Journal of Criminology, 15,1975, 3.s.271-277
7. Der Sozialarbeiter als zentrale Kontaktperson im Sozialisierungsprozess, Bewährungshilfe, 20, 1973, 2, 151-154
8. Evens, Philip Social control and values in social work, Probation, 1973, 1, s. 9-12
9. Friedländer, W.A. /Pfaffenberger, H.: Osnovna načela in metode socialnega dela /prevod/, Ljubljana 1970, 308 s.
10. Gross, Karl-Heinz: Die Einführung eines sozial Dienstes der Justiz, Bewährungshilfe, 24, 1977, 1.s.7-15
11. Haferkamp. H./Meier, G.: Sozialarbeit als Instanz sozialer Kontrolle, Kriminologisches Journal, 4,1972,2,s.100-114
12. Handler, Ellen: Social work and corrections, Criminology, 13, 1975, 2, 240-255
13. Hood, Roger: Social work in prison, British Journal of Criminology, 15,1975, 3,277-280
14. Lauret, Jean Claude /Lasierre, Raymond: Policisti v belih haljak, Naši razgledi 26, šte. 10/ 609, 20.5.1977, s.275-6
15. Mesec, Blaž: Izobraževanje socialnega dela na razpotju, Teorija in praksa, 9, 1972, 8-9, s.1242-1253
16. Možnosti za uvedbo prostovoljnih delavcev v socialno delo, Vestnik socialnega varstva SRS, 8, 1969, 345, 164 a.
17. Müller, Dietz, Heinz: Jugendgerichtsbarkeit und Sozialarbeit, Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 58, 1975, 1, s. 1-25

18. Müller, Dietz-Heinz: Sozialarbeit als zentrale Aufgabe der Strafrechtspflege, Bewährungshilfe, 20, 1973, 2, s. 104-125
19. Müller, Dietz, Heinz: Sozialdienst in der Justiz, Bewährungshilfe, 24, 1977, 1, s. 7-15
20. Müller, Dietz, Heinz: Sozialarbeit im Strafvollzug und in der Bewährungshilfe, Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 60, 1977, 1, s. 32-41
21. New Themes in Social Work Education, Proceedings of the XVI th International Congress of Schools of Social Work, The Hague, The Netherlands, August 8-11, 1972
22. Paunović, Milan: Rad sa maloletnim prestupnicima, Beograd, 1972, 179, s.
23. Peters, Helge /Cremer-Schäfer, Helge: Die sanften Kontrolleure, Stuttgart, 1975, 110 s.
24. Program ZKJ, ČZP Komunist, Ljubljana, 1975
25. Rebmann, Kurt: 15 Jahre Gerichtshilfe für Erwachsene in Baden-Württemberg, Bewährungshilfe, 22, 1975, 4, s. 258-263
26. Skaberne, Bronislav in drugi: Analiza in uspešnost izvajanja vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa, Institut za kriminologijo v Ljubljani, 1969, Publikacija štev. 14, 327 s.
27. Služba socialne zaštite i osnovna pitanja u vezi sa suzbijanjem i sprečavanjem kriminaliteta, Beograd, 1972 /materijali sa savetovanja na Zlatiboru 5.-6.10.1972/
28. Soziale Arbeit im sozialen Konflikt, Frankfurt /Main, 1974 535 s.
29. Spitter, Erdmute: Sozialarbeit im Strafvollzug, Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 60, 1977, 1, s. 32-41
30. Stritih, Bernard: Poklicna vloga socialnega delavca, VŠSD, Ljubljana 1972, 198 s.
31. Stritih, Bernard: Socialno delo pred razpotjem, Anthropos, 1974, 1-4, s. 161-171
32. Stück, B./Mössinger, B.: Voraussetzungen und Hindernisse für die Herstellung einer Arbeitsbeziehung zwischen Proband und Bewährungshelfer, Bewährungshilfe, 24, 1977, 1, s. 54-55
33. Šelih, Alenka: Sodelovanje skrbstvenega organa v pripravljalnem postopku proti mladoletnikom, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 20, 1969, 3, 150-158

34. Tanjšek, Pavla: Sodobne tendence v razvoju socialnega dela, Vestnik delavcev na področju socialnega dela, 12, 1973, 3-4, s.15-21
35. Treger, Harvey: Police - Social Work Team, Springfield, 1975, 278 s.
36. Vodopivec Katja in drugi: Kriminologija, I.dio, Zagreb 1966, 171 s.
37. Vodopivec, Katja: Kriminološka ekspertiza - da ali ne ? Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 25, 1974, 2, s. 75-84
38. Vodopivec, Katja: Vloga poročil socialno varstvenih organov v kazenskem postopku proti mladoletnikom, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 25, 1974, 1. s.3-13
39. Voit, Erford: Social work in corrections, Criminology, 13, 1975, 2, 240-255
40. Walter, Michael: Soziale Hilfe und Sozialkontrolle in der gesetzpolitischen Diskussion, Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 58, 1975, 1, s. 1-25
41. Walter, Michael: Einige Grundsätzliche Bemerkungen zum Standard der Bewährungshilfe, Bewährungshilfe, 24, 1977, 1, 45-53
42. Wiesendanger, Werner: Die durchgehende Sozialhilfe bei Straffälligen, Bewährungshilfe, 20, 1973, 2, s. 126-143
43. Younghusband, Eileen: Social Work and Social Change, London 1964 166 s.
44. Predlog kazenskega zakona SR Slovenije /27.1.1977/
45. Zakon o kazenskem postopku, Ur.l. SFRJ, 4-36/77, 14.1.1977
46. Zbirka predpisov o izvrševanju kazenskih sankcij, Ljubljana 1975

Informiranje

pri neprofesionalnem prostovoljnem delu

Anica KOS-MIKUŠ, Dušica POGAČNIK

U v o d

V pričujočem prispevku želimo orisati pomen ter načela in procese informiranja pri nepoklicnem prostovoljnem delu pri varstvu duševnega zdravja. Prispevek izhaja iz izkušenj pri delu v okviru akcijsko - raziskovalne naloge: "Prostovoljno socialno - preventivno in socialno - terapevtsko delo z otroci" x), ki jo je izvedel Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani. V okviru te naloge je bilo organiziranih več akcij nepoklicnega prostovoljnega dela pri varstvu duševnega zdravja.

Ustrezno informiranje je prav gotovo eden od pogojev za uspešno organizacijo in strokovno korektnost dela ter tudi za oceno strokovnosti in družbene ustreznosti akcije. Socialno - preventivno in socialno - terapevtsko delo, ki gradi na egalitarnih in demokratičnih načelih, terja v marsičem drugačne vsebine in načine informiranja, kot jih običajno srečujemo v strokovnih ustanovah. S tem člankom želimo predstaviti model informiranja, kakršnega je razvila skupina strokovnjakov in nepoklicnih delavcev, ki so izvajali akcijsko - raziskovalno nalogo: "Prostovoljno socialno - preventivno in socialno - terapevtsko delo z otroci."

Pomen informiranja

Informiranje je zelo pomemben sestavni del neprofesionalnega prostovoljnega dela in morajo zato strokovnjaki in organizatorji vgraditi ta proces v delovni načrt. Pri tem ne zadošča, da se predvidijo samo načela in oblike informiranja, temveč tudi čas in obremenitve v zvezi z informiranjem. Praksa kaže, da morajo strokovnjaki za informiranje porabiti veliko časa, praviloma mnogo več, kot ga načrtujejo. Že sama narava dela terja pretok velikega števila informacij po različnih kanalih. Zahtevnost procesa informiranja povečuje še to, da je treba informacije po-

x)

Prostovoljno socialno-preventivno in socialno-terapevtsko delo z otroci, skupina avtorjev, nosilec B.Stritih, publikacija Inštituta za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani, Ljubljana 1977

sredovati vsem skupinam na načine in na ravneh, ki posameznim skupinam ustrezajo.

Za ostvaritev projekta neprofesionalnega prostovoljnega dela pri varstvu duševnega zdravja je potrebno sodelovanje več različnih ustanov, ki akcijo podprejo in jo finančno in organizacijsko omogočijo. Organizatorji in strokovni vodje so dolžni te ustanove informirati o poteku in učinkih dela.

Večdimenzionalnost akcije - strokovna dimenzija, družbena dimenzija, solidarnostna dimenzija - terjajo transformacijo informacij glede na dimenzije, o katerih poročajo.

Zanimanje javnosti za neprofesionalno prostovoljno delo je običajno veliko in so vedno novi interesenti, ki želijo pojasnila, predavanja, prispevke za tisk, demonstracije ipd.

Pomen, kompleksnost in zahtevnost informiranja pri organiziranem neprofesionalnem prostovoljnem delu izhaja iz naslednjih značilnosti dela:

Zlasti v začetnih fazah razvoja v opredeljenem družbenem prostoru so projekti neprofesionalnega prostovoljnega dela družbena in strokovna inovacija. Ostvaritev te inovacije terja pristanek in udeležbo številnih posameznikov, skupin ter družbenih in strokovnih teles. Ker gre za družbeno in strokovno nove vsebine in oblike dela, je potrebno vsem zainteresiranim in pomembnim podati celostno informacijo. Celostna informacija mora vsebovati informacije o tem:

- iz kakšnih potreb se je porodila zamisel o projektu;
- katerim potrebam porabnikov, družbenim in strokovno organizacijskim potrebam skuša projekt zadostiti;
- kakšno je mesto in vloga projekta v sistemu družbene in strokovne skrbi za varstvo duševnega zdravja;
- kakšen je odnos med konkretno akcijo neprofesionalnega prostovoljnega dela pri varstvu duševnega zdravja ter obstoječimi ustanovami ali dejavnostmi za varstvo duševnega zdravja;
- kakšna so strokovna izhodišča, metode in tehnike neprofesionalnega prostovoljnega dela, vključno s prikazom sorodnih modelov ali metod dela pri nas in drugje;
- kakšna naj bi bila strokovna priprava in vodenje neprofesionalnih prostovoljnih delavcev;
- organizacijski model akcije;

- predvideni učinki.

Ker so interesi in pristojnosti tistih, ki morajo ali želijo biti informirani, različni, je potrebno celostne informacije prilagajati glede vsebinskih poudarkov in tudi glede jezika. Ustrezno informiranje omogoča oblikovanje stališč ter odločanje o pristanku in udeležbi posameznikov, skupin in institucij.

Inovativnost dela terja sprotno zbiranje informacij, ki omogočajo uvid v potek dela, omogočajo sprotno oceno dela in učinkov ter sprotne spremembe in korekcije dela. Novost, nepreizkušenost, nevpeljanost dela zahtevajo posebno intenzivnost, raznolikost in polnost informacij. Inovativnost akcije vzbuja poseben interes družbenih forumov, strokovne in širše javnosti ter želje ali zahteve po informiranju.

Dejstvo, da neposredno delo z ljudmi opravljajo osebe brez formalnih strokovnih kvalifikacij in običajno brez delovnih izkušenj na tem področju, terja usposabljanje in stalno strokovno vodenje, kar je neločljivo povezano s procesom informiranja. To, da nestrokovnjaki prevzemajo funkcije strokovnih delavcev, zastavlja vprašanje človeške in strokovne korektnosti in s tem vprašanje legitimnosti dela. Informiranje omogoča strokovno, družbeno in javnostno oceno, ki je osnova za legitimiranje dela. Zato morajo organizatorji in strokovnjaki poskrbeti za kar se da kvalitetno in izčrpno informiranje o projektu neprofesionalnega prostovoljnega dela. Poleg običajnih pisemenih in posrednih načinov informiranja družbenih forumov strokovne in širše javnosti je pri takšnem socialno inovativnem delu zelo pomembno omogočiti in spodbuditi neposredno informiranje javnosti. Oblike takega informiranja so skupinske razprave z udeleženci, demonstracije, neposredno opazovanje dela, opazovanje z udeležbo.

Neprofesionalno prostovoljno delo pri varstvu duševnega zdravja je kompleksno dogajanje, ki ga je težko na kratko in verno orisati v vseh bistvenih razsežnostih in z različnih zornih kotov. Praviloma so pglavitni uradni informatorji javnosti organizatorji in strokovni vodje projekta. Zaradi zavzetosti za projekt in identifikacije s projektom obstaja možnost, da nehote ali hote selektivno izbirajo pozitivne informacije, da so njihove analize, interpretacije in ocene pod vplivom njihovih stališč. V zvezi s projektom se širijo tudi enostranske informacije, pa tudi dezinformacije. Ob neprofesionalnem delu se med družbenimi forumi, strokovno in širšo javnostjo oblikujejo različna stališča. S kvalitetnim informiranjem, zlasti s takim, ki ga omogoča neposredni uvid, lahko organizatorji in strokovni vodje projekta prispevajo k bolj objektivni osnovanosti stališč javnosti in se zoperstavijo širjenju dezinformacij.

Za javnost so npr. zanimive informacije o vidiku neprofesionalnosti. Ta vidik je pomemben za razvijanje solidarnostnega in socialno humanitarnega dela v družbeni praksi. Za strokovno javnost so predvsem zanimivi vidiki preventivnih ali terapevtskih učinkov takega dela.

V projektih, v katerih so demokratični in samoupravni odnosi izhodišče in praksa pri delu, je ustrezno informiranje pogoj za vzdrževanje in razvijanje takih odnosov.

Širjenje informacij o projektu je lahko vzpodbuda in pomoč tistim, ki bi se želeli lotiti podobnih projektov in akcij.

Opozorili bi še na poseben pomen neformaliziranih in neposrednih načinov informiranja. Ti se v praksi NPD na široko razpredejo in se izkažejo kot učinkovito sredstvo obveščanja, vzbujanja interesov pridobivanja neprofesionalnih delavcev.

Informiranje ima za strokovne in tudi za neprofesionalne delavce tudi psihološki pomen. Inovativnost, nepreizkušennost, nekonvencionalnost, neinstitucionalnost in nelegitimiranost dela, dejstvo, da dela neprofesionalnih delavcev ni možno regulirati z običajnimi institucionalnimi pravili in sankcijami, socialna zahtevnost situacij, na katere je treba reagirati tu in zdaj, so nekateri od vzrokov za anksioznost in negotovost ter pritiske, ki jih doživljajo pri svojem delu tako profesionalni kot neprofesionalni delavci projekta. Informiranje - pripovedovanje o delu, prikazovanje dela, je način odvajanja napetosti, iskanje potrditve in podpore pri drugih. S psihološkega vidika je pomembno še to, da se pri neprofesionalnem prostovoljnem delu pri varstvu duševnega zdravja dogaja veliko novega in nepredvidenega. Verbalizacije teh dogajanj so prav za prav poskusi interpretiranja, vzpostavljanja smiselnih zvez med posameznimi dogajanjmi, poskus oblikovanja kognitivne strukture. Oblikovanje te strukture je zahteven proces, saj terjaja sintetiziranje teoretskih stališč in izkustev, sintetiziranje dogajanj na različnih nivojih - na socialnem, strokovnem, na političnem itd. Psihološka potreba organizatorjev, strokovnjakov in neprofesionalnih delavcev v projektu neprofesionalnega prostovoljnega dela po informiranju, je verjetno tem večja, čim bolj inovativen, čim bolj drugačen, čim bolj radikalen je pristop, čim več problemov delo vsebuje in čim večji so pritiski, ki delujejo na delavce projekta.

SKUPINE, KI SO VKLJUČENE V PROCES INFORMIRANJA

V proces informiranja so vključene naslednje skupine:

A. udeleženci akcije:

1. klienti: otroci in njihovi starši;
2. neprofesionalni prostovoljni delavci;
3. strokovni delavci in organizatorji;
4. ustanove: ustanova, ki je nosilka akcije, ustanova, v kateri akcija poteka in ustanove, ki strokovno ali organizacijsko sodelujejo pri akciji;
5. finanserji akcije.

B. za akcijo pomembno okolje:

1. strokovni forumi in strokovna javnost;
2. družbeni in družbeno politični forumi;
3. javnost:
  - študentski krogi in drugi krogi potencialnih neprofesionalnih delavcev;
  - družbene organizacije in društva, ki se ukvarjajo z vzgojno, socialno in zdravstveno problematiko otrok in mladine;
  - krajevna skupnost in krajski krajevne skupnosti, v kateri akcija poteka;
  - organizacije, ki materialno podpirajo akcijo;
  - svojci in prijatelji otrok, neprofesionalnih delavcev in strokovnjakov;
  - mimoidoči;
  - široka javnost.

VRSTE INFORMACIJ

Pri neprofesionalnem prostovoljnem delu pri varstvu duševnega zdravja se posredujejo naslednje vsebine informacij:

1. osnovne informacije o namenu, načrtu, programu ter strokovnih, družbenih in organizacijskih vidikih akcije;
2. informacije o otrocih in neprofesionalnih prostovoljnih delavcih, ki sodelujejo v akciji;

3. organizacijsko-administrativne informacije in finančne informacije;
4. strokovne informacije oz. informacije o strokovnih vidikih dela v akciji;
5. informacije o poteku, dinamiki in problemih akcije;
6. informacije in za akcijo pomembno okolje;
7. informacije o raziskovalnem delu v okviru akcije.

NAMENI INFORMIRANJA

Informiranje pri neprofesionalnem prostovoljnem delu:

1. omogoča uvid, kontrolo in možnost vplivanja na kvaliteto dela neprofesionalnih prostovoljnih delavcev, na organizacijsko administrativno funkcionalnost akcije, na potek in učinke akcije;
2. omogoča pravočasno reagiranje na probleme znotraj akcije in probleme, ki nastajajo med skupino udeležencev in relevantnim okoljem, zmanjševanje konfliktov in sporov; informiranje prispeva k ustvarjanju supertivne klime v okolju;
3. omogoča odločanje in soodločanje vseh skupin udeležencev akcije pri problemskih in praktičnih vprašanjih;
4. prispeva k socialnemu učenju udeležencev akcije;
5. omogoča sprotno strokovno oceno dela, strokovne korektive in polnitve strokovnega koncepta dela s strani predstavnikov stroke, ki niso vključeni v akcijo;
6. omogoča družbeno oceno dela, korektive in dopolnitve družbenih vidikov dela s strani pristojnih družbenih in družbeno političnih forumov ter dejavnosti;
7. je osnova za družbene in strokovne odločitve, ki zadevajo realizacijo, razvijanje in širjenje nadaljnjih akcij neprofesionalnega prostovoljnega dela pri varstvu duševnega zdravja;
8. je sredstvo implementiranja modela v družbeno prakso - sredstvo za širjenje interesov in pripravljenosti za organiziranje nadaljnjih akcij neprofesionalnega prostovoljnega dela in za sodelovanje pri teh akcijah.

NAČELA INFORMIRANJA

Načela in praksa informiranja neprofesionalnega prostovoljnega dela izhajata iz delovnega koncepta ter iz prakse projekta. Najprej bomo naštevali nekatere momente, zaradi katerih ima informiranje pri neprofesionalnem prostovoljnem delu poseben pomen:

- neprofesionalnost dela;
- delo kot socialna inovacija;
- delo, v katerem sodeluje na nerutinski način več različnih udeleženi skupin;
- drugačnost vlog: vloge porabnikov in vloge tistih, ki usluže ali pomoč nudijo, se razlikujejo od vlog v tradicionalnih zdravstvenih, socialnih in psiholoških ustanovah; pri neprofesionalnem prostovoljnem delu so vloge bolj egalitarne, bolj fleksibilne, manj rigidno zacrtane, vsebinsko širše in bolj bogate;
- posebna narava dela, ki presega ozko profesionalne in institucionalne okvire in posega v širšo človeško in družbeno sfero;
- samoupravni odnosi znotraj projekta;
- dokajšnja odvisnost projekta od neposrednega okolja, pri katerem utegne projekt neprofesionalnega prostovoljnega dela vzbuditi pomisleke ali celo odpore.

Iz nadaljnjega teksta bo razvidno, kako se ti momenti povezujejo z načeli in prakso informiranja pri neprofesionalnem prostovoljnem delu.

Neprofesionalnost dela terja velik in stalen pretok informacij med neprofesionalnimi in profesionalnimi delavci.

Kompleksnost, inovativnost in neuveljavljenost takih projektov zahteva skrbno koncipiranje in izvajanje procesa informiranja.

Naše izkušnje kažejo, da so pri neprofesionalnem prostovoljnem delu pomembna zlasti naslednja načela informiranja:

Potrebno je zagotoviti diskretnost osebnih podatkov o udeležencih oz. možnost udeležencev, da sami odločajo o tem, katere informacije osebne narave so lahko posredovane drugim in komu.

Neprofesionalnim delavcem je treba zagotoviti informacije, ki so jim potrebne za varnost otrok (podatke o boleznih,

ki ne dovoljujejo večjih fizičnih aktivnosti, podatke o nevarnosti avtodestruktivnega vedenja ipd.).

Vsem udeležencem akcije je treba zagotoviti možnost, da dobijo bistvene informacije ali pa jim posredovati informacije o celotni akciji, njenem poteku, učinkih in odmevih.

Ustanove, ki sodelujejo pri organizaciji in izvedbi projekta je potrebno realistično informirati o možnih problemih, konfliktih in posebnih obremenitvah, povezanih z izvedbo akcije neprofesionalnega prostovoljnega dela.

Zagotoviti je treba dvosmeren pretok informacij med skupino udeležencev projekta in med drugimi, zunanjimi in družbenimi skupinami, ki prihajajo v stik s projektom.

V organizacijski shemi je potrebno predvideti, načrtovati naloge, oblike, kompetence in potek informiranja.

Organizator mora skrbno in zanesljivo zagotoviti osnovno informiranje udeležencev o organizacijskih stvareh, kot so kraj, čas sestankov ipd. x)

Informiranje naj bo sprotno, kontinuirano, kar se da neposredno, tako da omogoča in izziva povratne informacije.

Zaradi obilice informacij, ki morajo biti posredovane večjim skupinam, pogosto na različne načine, je potrebno zagotoviti ekonomičnost informiranja.

Neformalizirani, neposredni in spontani načini informiranja, kot so razgovori, demonstracije, diskusije, opazovanja z udeležbo, praviloma vzbujajo več zaupanja in razumevanja ter so bolj odmevni. Ti načini so največkrat udeležencem projekta neprofesionalnega prostovoljnega dela, pa tudi mnogim, ki se za takšno delo zanimajo, bližji. Zato je treba take načine informiranja gojiti in razvijati.

Vse udeležence akcije je treba osveščati o pomenu informiranja, vzpodbujati, da aktivno sodelujejo v procesih informiranja in da tudi formalno prevzemajo informacijske funkcije.

---

x) To še posebej poudarjamo, ker naša dosežanja praksa, pa tudi praksa nekaterih drugih projektov neprofesionalnega prostovoljnega dela kaže, da prihaja zaradi manjše organiziranosti, manjše institucionaliziranosti, manj birokratsko administrativnega značaja projekta, do motenj pri informiranju udeležencev o osnovnih organizacijskih podatkih.

Informiranje kot sredstvo uravnavanja medosebnih in družbenih odnosov naj bo vgrajeno v proces socialnega učenja otrok, pa tudi ostalih udeležencev projekta.

Pri informiranju je težiti k temu, da so strokovni in družbeni krogi kar se da neposredno in objektivno informirani, tako da imajo možnost presoditi in oceniti projekt ter podati o njem svoje mnenje.

Nekatera teh načel naj bi veljala za vse projekte neprofesionalnega prostovoljnega dela, druga pa so zlasti pomembna za tiste projekte, ki vključujejo udeležence v začasno skupno življenje (npr. v koloniji).

POSAMEZNE SKUPINE IN PROCESI INFORMIRANJA

Informiranje in otroci

Otroci, vključeni v akcijo neprofesionalnega prostovoljnega dela, morajo biti seznanjeni z vsemi bistvenimi momenti akcije, to so:

1. z organizacijskimi podatki o akciji:

ustanova in oseba, ki akcijo organizira in vodi, oseba, ki neposredno dela z otrokom, kraj in čas akcije, materialni in drugi življenjski pogoji, v katerih bo akcija potekala ipd.

2. Podatki o vsebini in načinu dela:

namen akcije in razlogi, zaradi katerih so bili otroci vključeni vanjo, program in način dela, vloga otrok, vloga neprofesionalnega delavca in vloga strokovnjaka, stiki s starši in drugimi v času akcije.

3. Vsebina in način zbiranja podatkov o otrocih in potek dela v skupini:

kateri teh podatkov bodo posredovani staršem, ustanovam in javnosti; pri tem je treba otrokom jasno razložiti, katere podatke se beleži, zbira in posreduje o otrocih kot posameznikih, katere podatke o skupini kot celoti ali projektu v celoti, nadalje kateri podatki so povsem zaupni in jih ne posredujemo drugim. Če je akcija povezana z riziškovalnim delom, je treba otroke informirati o tem, katere podatke bomo v ta namen zbirali o njih ali o poteku dela. Otroke je treba informirati tudi o namenu raziskave.

4. Otroke je treba informirati o njihovih pravicah, da kot posamezniki ali kot skupina lahko odločajo oz. se dogovarjajo o tem, kateri podatki o njih, o skupini ali o celotni akciji naj se posredujejo drugim (staršem, učiteljem, strokovnjakom, ki v terapevtskih ustanovah obravnavajo otroka ipd.) x)

5. Kar zadeva informiranje o udeležencih projekta in o poteku dela se je treba z otrokom dogovoriti o načelu: tega, česar ne želiš, da bi drugi o tebi govorili, ne pripoveduj sam o drugih.

6. Otroka je treba informirati o odmevih akcije v okolju in javnosti, vključno z morebitnimi dezinformacijami, ki se širijo o akciji.

Način informiranja otrok

Otroci sicer dobijo osnovne informacije o akciji, praviloma od staršev, od šole in od strokovnih ali vzgojnih ustanov, ki jih obravnavajo, vendar so te informacije pogosto pomanjkljive ali enostranske. Zato mora neprofesionalni delavec, ki dela z otroki ob prvem srečanju informirati o že navedenih stvareh. Informiranje otrok se nadaljuje skozi celotno akcijo in tudi po njej. Paziti je treba, da so otroci prav in sproti informirani o vseh pomembnih stvareh. Vse informacije morajo biti seveda prilagojene starosti in razumevanju otrok. Naše izkušnje kažejo, da so otroci za tovrstne informacije mnogo bolj zainteresirani, kot bi si utegnili misliti.

Pomembno je vzpostaviti dvosmeren potek informacij v katerem v informacijske procese čim bolj enakopravno vsi člani skupine. S tem v zvezi je treba omogočiti tudi otrokom udeležbo na sestankih neprofesionalnih in strokovnih delavcev.

Pomen informiranja otrok

Informiranje otrok ni pomembno samo za potek akcije in sprotne prepričevanja in razreševanja nesporazumov, temveč ima veliko vzgojna in terapevtsko funkcijo. S tem da neprofesionalni prostovoljni delavec otroke sproti informira o dogajanjih in problemih, oblikuje enakopravno, samostojno in odgovorno vlogo otrok v akciji. S tem, da otroke enakopravno vključuje v proces informiranja v skupini in jih o tem osvešča, omo-

x) V tej zvezi je zanimivo pogledati tekst Kos Saša: Pisanje ob robu zapisnikom iz pedopsihiatrične ambulante, najbrž pa tudi ostalim beležkam iz fronte, v Nepoklicno prostovoljno delo pri varstvu duševnega balnika, Publikacija Inštituta za sociologijo in filozofijo Univerze v Ljubljani, v pripravi.

goča otrokom spoznavanje vrednosti informacije za oblikovanje medsebojnih odnosov, za oblikovanje odnosov med posameznikom oz. med skupino in družbenim okoljem ter za učinkovitost delovanja. Otroci izkustveno spoznavajo, kako pomembno je posedovanje, posredovanje in izmenjava informacij v življenju posameznika in skupine.

Vključenost v proces informiranja otroku omogoča neposredno učenje komunikacijskih veščin: selekcioniranje in interpretiranje informacij, uveljavljanje pravice do informacij, aktivno iskanje informacij, učenje ustreznih oblik informiranja, učenje učinkovitega posredovanja informacij, izmenjavanje informacij, iskanje informacij ipd. Prostovoljni delavec ki vodi skupino, lahko te procese učenja pospešuje z odkrivanjem in korigiranjem napak ter z bolj ali manj sistematičnim, praktičnim poučevanjem otrok o komunikacijskih veščinah.

Skupinski terapevtski proces in specifične spodbude prostovoljnega delavca namreč navajajo, vzpodbujajo ali že kar silijo otroke, da sami terjajo informacije o svoji vlogi in o dogajanjih v akciji, samostojno posredujejo informacije o dogajanjih v skupini in v akciji vrstnikov staršem, prostovoljnemu delavcu, strokovnjakom in drugim osebam ali skupinam ter da odločajo o informacijah, ki se o njih zbirajo in posredujejo.

Informiranje staršev

1. Staršem je treba posredovati organizacijske podatke o akciji.
2. Poudariti je treba, da bodo z otroci delali neprofesionalni delavci, ki jih za delo usposablja in pri njem vodijo strokovnjaki. Če je delo neprofesionalnih delavcev prostovoljno, je treba to staršem povedati.
3. Kar zadeva vsebino in oblike dela, je treba staršem predočiti razlike med običajnim vzgojnim oz. terapevtskim delom in delom, kot bo potekalo v akciji. Še posebej je treba starša informirati o tistih posredovanih in dogajanjih, ki bi utegnili povzročiti nezadovoljstvo, npr. povedati, da se v terapevtski koloniji otrokom ne bo prepovedalo preklinjanje.
4. Pomembno je tudi informirati starše o predvidenem poteku in dinamiki dogajanj v akciji in še posebej o predvidenih kriznih in konfliktnih situacijah. Staršem je treba tudi razložiti smisel in pomen teh navidezno negativnih pojavov.

S temi informacijami lahko oblikujemo realnejšo predstavo in pričakovanja staršev ter preprečimo pri starših zaskrbljenost, nezadovoljstvo in konflikt, pa tudi morebitno škodo za otroka, ki bi ga starši predčasno zaradi nezadovoljstva izključili iz vzgojnega oz. terapevtskega procesa.

Staršem je treba jasno povedati, katere podatke so zaradi varstva otroka in v korist otroka dolžni posredovati organizatorjem in neprofesionalnim delavcem, npr. podatke o morebitnih boleznih otroka, ki ogrožajo njegovo varnost ali varnost drugih.

5. Starše je treba informirati o vsebini in načinu zbiranja podatkov o otroku in domačih razmerah in o vedenju otroka v teku akcije. Še posebej je treba starše seznaniti s tem, o katerih podatkih bodo informirani neprofesionalni delavci in za katere informacije vodstvo pričakuje, da jih bodo starši posredovali neprofesionalnim delavcem. Nadalje je treba staršem povedati, kateri podatki so strokovno zaupni.
6. Staršem je treba predočiti njihovo pravico, da sami odločajo o tem, katere podatke so pripravljene posredovati in njihovo pravico, da so seznanjeni s potekom dela in z odmevi akcije.
7. Če ima akcija tudi raziskovalni značaj, je treba starše seznaniti z nameni raziskave in njihovo morebitno vlogo oz. vlogo njihovega otroka pri prispevanju podatkov za raziskavo.

Način informiranja staršev

Staršem se posredujejo osnovne informacije na posebnem sestanku, ki je voden po metodi skupinskega dela. Poteka naj v vzdušju, ki dovoljuje staršem spraševanje, razpravljanje, izražanje pomislekov in kritik.

Zagotoviti je treba redno informiranje staršev med potekom dela. Oblike so lahko skupinski in individualni razgovori, demonstracije in druge. Staršem je treba povedati kdaj, kje in na kakšen način se lahko seznanijo z otrokovim stanjem in potekom dela. Staršem je treba tudi povedati, katere informacije lahko skladno s konceptom akcije pričakujejo od neprofesionalnih delavcev in katere od strokovnjakov.

Informiranje in neprofesionalni prostovoljni delavci

V drugih poglavjih smo tudi že obravnavali vprašanje katere informacije se zbirajo oz. posredujejo o prostovoljnih de-

lavcih. Tu poudarimo, le da je pomembno, da se skupina neprofesionalnih in profesionalnih delavcev dogovori oz. sproti dogovarja glede podatkov o vedenju posameznih neprofesionalnih delavcev v skupini in o dogajanjih v skupini, ki jih bo skupina smatrala za diskretne.

Eno od vprašanj informiranja neprofesionalnih delavcev je v kolikšni meri naj bi ti bili informirani o simptomih, problemih, motnjah, družinskih okoliščinah in preteklosti otrok, vključenih v akcijo neprofesionalnega prostovoljnega dela pri varstvu duševnega zdravja. Na to vprašanje je težko dati dokončen odgovor. Na eni strani je za odgovor pomembno načelo varovanja diskretnosti podatkov zbranih o klientih v okviru strokovnih služb, na drugi strani pa tudi sam koncept neprofesionalnega dela.

Mnogi projekti neprofesionalnega dela pri varstvu duševnega zdravja so koncipirani sorodno kot je bil koncipiran projekt Inštituta za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani. Terapevtsko delo je usmerjeno h klientu in ne k njegovemu simptomu. Namen je predvsem razvijanje človekovih zdravih sil, pospeševanje osebnostnega in socialnega zorenja in ne zdravljenje bolezni. Gre torej predvsem za pozitivni pristop k razvijanju duševnega zdravja v razliko od kliničnega bolezenskega pristopa. Odnos med klientom in tistim, ki mu nudi pomoč, naj bi bil kar se da egalitaren, fleksibilen, in naj bi dopuščal možnost alternacije vlog dajalca in prejemnika pomoči. Ker je delo s klientom predvsem usmerjeno v tukaj in zdaj, podatki o preteklosti, domnevnih vzrokih socialno neustreznega ali za apcianta neustreznega vedenja niso pomembni. Za razvoj opisanega odnosa je koristno, da klient vstopa v interakcijo z neprofesionalnim prostovoljnim delavcem "čist", brez etikete. Tako vstopa v dogajanje človek in ne njegov simptom ali njegova motnja. Takšen pristop ima tudi namen preprečiti znane negativne pojave, ki jih opisuje teorija etiketiranja: vpliv, ki ga ima etiketa na percepcijo drugih, na percepcijo samega sebe, na vnaprejšnjo determinacijo stališč o odnosu in vedenju drugih in na motivacijo etiketiranega, da se vede skladno s svojo etiketo.

Enako velja tudi za vprašanje poznavanja življenjske zgodbe klienta. Če je neprofesionalni prostovoljni delavec z njo seznanjen, ne le, da več ve o klientu kot klient o njem, temveč se tudi njegovo stališče do klienta oblikuje še predno se s klientom sploh seznaní.

Ne glede na količino informacij, ki jih neprofesionalni delavci dobijo o posameznem otroku, pa jih je treba opozoriti na zaupnost teh podatkov.

V okviru projekta neprofesionalnega prostovoljnega dela, ki ga je organiziral Inštitut za sociologijo in filozofijo pri

Univerzi v Ljubljani, smo neprofesionalne prostovoljne delavce na kratko informirali o simptomih otrok. Drugih klinično zbranih podatkov pa jim nismo posredovali, razen v kolikor to ni bilo potrebno zaradi zaščite otroka samega ali skupine. Prostovoljni delavci se za te podatke niso niti zanimali. Nekateri so celo jasno povedali, da teh informacij ne želijo. Nekateri so pozneje izjavili, da se je celo ta minimalna informacija motila in obremenjevala njihov odnos do otroka. V skladu z vrednostmi sistemov in svojimi stališči do socialne deviantnosti in psihosocialne motenosti so se mnogi neprofesionalni delavci jasno izrekli proti usmeritvi k simptomu in proti obravnavanju otrok kot motenih ter se zavzemali za celostno delo z otroki v smeri razvijanja njihovih socialno pomembnih lastnosti.

V tej zvezi je tudi zanimivo, da so prostovoljni delavci pozabljali dobljene informacije o motnjah ali simptomih zaradi katerih je otrok prišel v terapevtsko skupino. Npr. v prvi koloniji na Rakitni vzgojitelji že po prvem tednu za mnoge otroke niso več vedeli, zakaj so prišli v kolonije. Na sestankih s strokovnim delavcem so podrobno opisovali otrokove interakcije v skupini, odnose z vrstniki, vzgojitelji, interese, dejavnosti, pozabljali pa so poročati o otrokovem simptomu in jih je moral strokovni delavec o tem posebej spraševati.

Informacije o otrocih in poteku dela, ki jih neprofesionalni prostovoljni delavci posredujejo strokovnim vodjem akcije, spadajo k vprašanju strokovnega vodenja akcije.

Na tem mestu moramo obravnavati še vprašanje informacij, ki jih neprofesionalni prostovoljni delavci posredujejo otrokom, staršem, ustanovam, ki sodelujejo v akciji, in javnosti.

Okvirne informacije o namenu organizacije in strokovnosti akcije po našem mnenju neprofesionalni delavci lahko posredujejo tako otrokom kot staršem, ustanovam in javnosti. Stvar dogovora pa je, za informiranje koga so neprofesionalni delavci formalno zadolženi. Priporočljivo je, da jih spodbujamo k posredovanju informacij tudi tistim, za katerih informiranje sicer niso formalno zadolženi. To je namreč eden od načinov neformalnega seznanjanja javnosti s projektom neprofesionalnega prostovoljnega dela; izkazalo se je, da so ravno neformalni načini dostikrat najučinkovitejši. Razen tega je širjenje informacij o projektu preko neprofesionalnih delavcev ena najučinkovitejših poti propagiranja neprofesionalnega dela pri varstvu duševnega zdravja med potencialnimi neprofesionalnimi prostovoljnimi delavci.

Za podrobnejše informacije o poteku akcije, interpretacije in ocene akcije neprofesionalni delavci običajno niso formalno zadolženi, pač pa imajo vse pravice, da jih v svojem imenu posredujejo. Pri tem morajo seveda upoštevati dogovore

o zaupnosti osebnih podatkov. Posredovanje podrobnejših informacij, analiz, interpretacij ter ocen o akciji s strani neprofesionalnih delavcev praviloma koristijo akciji. Prispeva k oblikovanju javnega mnenja in k ustvarjanju socialnega prostora za nadaljnje razvijanje neprofesionalnega prostovoljnega dela pri varstvu duševnega zdravja.

Kar zadeva pismena informiranja javnosti s strani neprofesionalnih delavcev, naše izkušnje kažejo, da so nekateri med njimi pripravljani pisati, če jih vzpodbudimo k pisanju ali pa pišejo iz lastnih nagibov. K temu gotovo prispevajo tudi inovativnost dela, intenzivnost doživljanja ob delu in interesi javnosti. Gledanja in ocene posameznih udeležencev projekta so lahko različna. Včasih gre za osvetlitev iste stvari z različnega zornega kota, včasih pa tudi za divergentne informacije, zato je koristno epliciranje lastne pozicije. V demokratično zasnovanih projektih neprofesionalnega prostovoljnega dela se takšne razlike tolerirajo in je prav, da se tudi izrazijo. Neprofesionalne delavce je treba vzpodbujati k pismenemu informiranju javnosti. Njihovi opisi dogajanj in doživljanj med delom so dostikrat vsebinsko posebno polni, zanimivi in pomembno dopolnjujejo tekste, ki jih pišejo strokovnjaki.

Informacije o stanju otrok in o njihovem vedenju v skupini, ki jih neprofesionalni delavec posreduje skupini, otrokovim staršem in relevantnim delavcem strokovnih ustanov, so stvar načeknega in sprotnega delovnega dogovora med strokovnimi delavci, neprofesionalnimi delavci in otroki.

Informiranje in ustanove, ki sodelujejo pri projektu

Formalno medinstitucionalno dogovarjanje o osnovnih pogojih sodelovanja je vsebovano v delovnem dogovoru med udeleženci. Prvo informacijo o projektu neprofesionalnega dela običajno podajo organizatorji ali strokovni vodje projekta predstavnikom ustanov v uvodnih informacijskih razgovorih. Praksa kaže, da je to uvodno informiranje marsikdaj nezadostno ali v nekaterih ozirih neustrezno. Pozneje v teku akcije dobijo delavci ustanov, v katerih akcija poteka, marsikdaj vtis, da niso bili dovolj ali realistično informirani o tem, kako bo delo potekalo, o težavah. V kriznih obdobjih se lahko pojavi pri delavcih ustanov ugovor: "ko bi vedeli, da bo tako, ne bi privolili v sodelovanje." Več vzrokov je za to, da organizator ali strokovni vodja v uvodnih informativnih razgovorih ne predstavijo dovolj natančno poteka dogajanj in problemov, ki se bodo pojavili v zvezi z neprofesionalnim prostovoljnim delom. Eden teh je, da gre za nove oblike dela in da nastopa pri takem delu vrsta nepredvidljivih težav. Drugi razlog je, da se v uvodnem informiranju ustanov posveča nekaterim stvarim malo pozornosti ali se jih celo izpušča. In ne

nazadnje je marsikdaj pomembno tudi to, da strokovni vodje in organizatorji projekta predstavijo projekt v nekoliko idealizirani luči v želji, da bi dosegli sodelovanje ustanove.

V ustanovah, ki neposredno sodelujejo pri izvajanju projekta, je zelo pomemben tudi neformalni pretok informacij. Ta pretok prispeva k zbližanju ustanov in skupine, ki izvaja akcijo, k preprečevanju in sprotnemu reševanju konfliktov, skratka k dobremu sodelovanju.

Informiranje strokovne javnosti

Neprofesionalno delo pri varstvu duševnega zdravja je strokovno organizacijska, pa tudi strokovna inovacija. Zato ga je treba predstaviti strokovni javnosti in vzpodbuditi strokovno javnost k razpravi, ocenjevanju in zavzemanju stališč.

Neprofesionalni delavci v različni meri prevzemajo funkcije in vloge formalno strokovno kvalificiranih delavcev. Čim bližja je funkcija in vloga neprofesionalnega delavca funkciji ali vlogi profesionalnega delavca s formalno kvalifikacijo, tem bolj pereče je vprašanje korektnosti dela neprofesionalnih delavcev in legitimnosti projekta oz. akcije neprofesionalnega prostovoljnega dela pri varstvu duševnega zdravja in tem večje so potrebe po informiranju strokovne javnosti in po nepristranskih strokovnih ocenah.

Te potrebe so prisotne tako pri strokovnjakih, ki delajo znotraj projekta, kot pri tistih, ki niso vključeni v projekt.

Pri nekaterih strokovnjakih je mnogo pomislekov, dvomov, pa tudi odporov v zvezi z neprofesionalnim vzgojnim in terapevtskim delom. Ti izhajajo iz previdnosti pred nepreizkušenimi pristopi, iz tradicionalnih strokovnih pojmov in iz izobrazbi, potrebni za tako delo, včasih pa tudi iz neosveščenega ali osveščenega strahu za lastni strokovni prestiž.

Pomisleki in dvomi strokovnjakov so gotovo delno opravičeni. Vendar sleherna strokovna inovacija, tudi neprofesionalno delo, vsebuje določeno mero tveganja. Odgovor na vprašanja, kakšen je lahko dejanski prispevek neprofesionalnih delavcev pri varstvu duševnega zdravja, kakšen pri prevenciji, kakšen pri terapiji in kakšna naj bo njihova funkcija ter delovna vloga, bodo dale izkušnje, raziskave učinkov projektov neprofesionalnega dela in raziskovalne primerjave med kvaliteto in učinki profesionalnega in neprofesionalnega dela. Objavljanje in širjenje informacij o neprofesionalnem delu prispevajo k oblikovanju odgovorov na zastavljena vprašanja.

V okviru konkretne akcije neprofesionalnega prostovoljnega dela pa je najbolj ustrezno in učinkovito obravnavanje pomislekov, dvomov in odporov, da nameni, prostopi in metode ter praksa akcije oz. projekta razgrnejo pred strokovno javnostjo.

Informiranje družbenih in družbeno političnih forumov

Akcije oz. projekti neprofesionalnega prostovoljnega dela nikakor niso le akcije strokovnega značaja, temveč imajo praviloma tudi pomen socialne akcije. Za njihovo izvajanje je potrebno privoljenje in ovrednotenje družbenih in družbeno političnih forumov. Izkustva in ugotovitve iz takih akcij in projektov so lahko uporabni za socialno politiko, otroško varstvo, krajevno skupnost in druge družbene in družbeno politične organizacije in skupnosti. Zato je načrtno in sprotno informiranje ustreznih družbenih in družbeno političnih forumov formalna in moralna obveznost organizatorjev in strokovnih vodij projekta.

Informiranje širše javnosti

Omenili smo že, da obstaja pri širši javnosti interes za neprofesionalno prostovoljno delo pri varstvu duševnega zdravja. Tu opozarjamo še na dve pomembni stvari v zvezi s publiciranjem prikazov in poročil v tisku, po radiu, televiziji. Pri publiciranju je treba zavarovati interes strank projekta - tako otrok in njihovih staršev kot tudi prostovoljnih delavcev. V objavo osebnih podatkov o strankah morajo stranke privoliti. Pri objavljanju "zgodbe" o stranki mora biti zgodba toliko spremenjena, da prepoznavanje stranke ni možno, v kolikor se avtor publikacije s stranko ne dogovori drugače.

Vse to seveda velja tudi za objavljane osebnih podatkov in življenjskih zgodb strank v običajnih strokovnih ustanovah za varstvo duševnega zdravja. Vendar delo v teh ustanovah ne priteguje tolikšne pozornosti novinarjev in javnosti. Poleg tega je prepoznavanje otrok, ki so vključeni v zaenkrat še osamljeni projekt, in njihovih družin, včasih lažje kot prepoznavanje otrok, vključenih v številne ustanove za varstvo duševnega zdravja otrok, kot so "zgojilne posvetovalnice, psihiatrične ustanove ipd.

Prikazi novinarjev so včasih enostranski ali celo izkrivljeni, zato morajo tudi udeleženci projekta skrbeti, da pridejo v javnost čimbolj točne informacije.

Omenjamo še, da je prav in za nadaljni razvoj neprofesional-

nega prostovoljnega dela koristno informirati javnost o družbenih, družbeno političnih, delovnih in drugih organizacijah in ustanovah, ki so materialno omogočile in podprle izvedbo projekta.

Informiranje krajevnega okolja akcije in lokalnih faktorjev

Predvsem pri tistih oblikah neprofesionalnega prostovoljnega dela, pri katerih prihaja do tesnejših stikov, nujnosti sožitja in sodelovanje s sosesko oz. krajevnim okoljem - s krajevno skupnostjo, sosesko, vasjo, sosedmi, mimoidočimi, krajevnimi organizacijami, krajevnimi društvi - je potrebno temu okolju predstaviti vodilne ljudi akcije in samo akcijo, njen namen, način dela in organizacijo ter predvsem probleme v interakcijah med udeleženci akcije in okoljem. Pri tem je pomembno predlagati pota za skupno reševanje morebitnih problemov in nesporazumov ter pozvati k razumevanju in strpnosti. Takšni pristopi pred začetkom ali ob začetku akcije prispevajo k oblikovanju suportivnega okolja, za katerega je znano, da je izredno pomembno za izvedbo sleherne socialne inovacije ter k dobremu sožitju in sodelovanju med udeleženci projekta in okoljem. Zato je treba takšne informativne stike z okoljem vzpostaviti po možnosti že pred začetkom ali vsaj takoj ob začetku akcije.

Krajevno skupnost, krajevno mladinsko organizacijo in druge krajevne organizacije in društva je možno informirati o akciji na različne načine: z dopisi, obiski, preko predstavnika organizacij, društev, na posebnih informativnih sestankih ipd. Za zagotovitev dobrega sožitja je najbolj primerno, da pred akcijo ali v začetku le-te vodstvo skupno z nekaterimi neprofesionalnimi delavci obiše predstavnike krajevnih organizacij oz. društev. Poleg tega je koristno krajevni skupnosti in krajevni mladinski organizaciji poslati pismene informacije o akciji.

Pomembno je tudi omogočiti krajanom in predstavnikom družbenih in družbeno političnih krajevnih organizacij obiske in neposredni uvid v delo in življenje projekta neprofesionalnega prostovoljnega dela, individualne in skupinske razgovore z različnimi udeleženci akcije - s strokovnimi delavci, neprofesionalnimi delavci, otroki in starši.

S krajevnimi organizacijami in društvi je potrebno ves čas akcije sproti izmenjavati informacije in skupno reševati probleme, ki nastajajo v odnosih med projektom neprofesionalnega dela in krajevnim okoljem. Koristno je tudi vzdrževati prijateljske soseske odnose, tako da se krajane in predstavnike krajevnih organizacij in društev povabi na različne prireditve kot so taborni ognji, razstave ipd.

V okviru konkretna sklopa neprofesionalnega prostovoljnega informiranja oz. izmenjava informacij s krajevnim okoljem je posebnega vzgojnega pomena za otroke, vključene v akcijo neprofesionalnega prostovoljnega dela. Otroci uvidevajo potrebnost in koristnost informiranja za sodelovanje z okoljem, za oblikovanje interesov in stališč okolja, za oblikovanje skupne socialne klime ipd. To ima velik socializacijski pomen v smislu vzgoje za skupnost.

Informiranje šol, ki jih otroci vključeni v projekt neprofesionalnega prostovoljnega dela, obiskujejo

Obseg informiranja šol, ki jih otroci obiskujejo, je odvisen od tega, koliko so težave, za katere prejema otrok pomoč v okviru projekta neprofesionalnega dela, neposredno povezane s šolskimi problemi, pa tudi od tega, v kolikšni meri šola aktivno sodeluje pri akciji neprofesionalnega prostovoljnega dela.

Ker so neposredno opazovanje, opazovanje z udeležbo, demonstracije in drugi načini neposrednega informiranja zlasti pomembni in pogosti pri neprofesionalnem prostovoljnem delu, opozarjamo na nekatere momente, ki jih je treba upoštevati pri načrtovanju takih oblik informacij.

Neposreden uvid v delo in dogajanje omogoča obiskovalcem, da si ustvarijo sodbo, ki je manj pogojena z morebitnimi apriorističnimi stališči in predsodki do manj konvencionalnih načinov vzgoje in terapije ter socialnih odnosov, do manj konvencionalnih, bolj odprtih vedenjskih vzorcev in odnosov do otrok.

Pri načrtovanju obiskov in demonstracij je treba upoštevati dinamiko dogajanja v akciji in skupini.

Glede obiskov in demonstracij je še posebej potrebno dogovarjanje med udeleženci akcije neprofesionalnega prostovoljnega dela.

Pri načrtovanju obiskov je pomembno upoštevati dinamiko dogajanja v akciji in skupini. V začetnem obdobju akcije običajno ni kaj dosti videti. Ponavadi sledi faza, ko otroci preizkušajo enakopravnost, neavtoritativnost in svobodo odnosov, ki jim jih nudijo neprofesionalni prostovoljni delavci. V tem obdobju so otroci težavni, kažejo se kot nedisciplinirani in brez zavor. Obiskovalec dobi vtis, da se je stanje otrok poslabšalo, njihovo vedenje je postalo še bolj nevzdržno, kot je bilo pred vključitvijo v terapevtsko skupino. Kljub temu, da strokovni delavci, organizatorji in neprofesionalni delavci pojasnijo obiskovalcu, da gre za fazo, ko se otroci osvobodijo od zunaj vsiljenih zavor ter preizkušajo svoje

svoboščine in strpnost neprofesionalnih delavcev, a še niso uspeli mobilizirati ali oblikovati lastnih socialnih zavor in projicirati socialnih vrednot, ki so regulator socialno sprejemljivega vedenja.

Tej fazi navideznega poslabšanja vedenja in drugih problemov otrok, ki je največkrat tudi krizna faza projekta neprofesionalnega prostovoljnega dela, sledi faza izgrajevanja novih vzorcev vedenja in odnosov. Ti vzorci so spčetka še neustaljeni, nehabitualizirani in zelo neodporni proti silam, ki delujejo v nasprotni smeri. Obiskovalec, ki na ta ali oni način navaja otroka k prejšnjim vzorcem vedenja in odnosov, lahko povzroči škodo terapevtskemu dogajanju. To so npr. starši, ki jasno in glasno razlagajo spricho otroka vzgojitelju ali strokovnemu delavcu: "saj vemo, da nagaja, vi nam kar povejte, če ni priden, pa ga bomo" ali starši, ki porinejo otroka nazaj v vlogo odvisnega in neogljenega, ali učitelj, ki uveljavlja svoje avtoritarne poglede in stališča ter pri otroku, že s svojo pojavo ponovno obudi strah pred avtoriteto in iz tega strahu izvirajoče vzorce vedenja. V tej zvezi naj za ilustracijo omenimo zanimiv pojav, da se v obdobju, ko novi vzorci odnosov in vedenja pri otroku še niso utrjeni, srečujemo z zanimivim pojavom: ob obisku avtoritarnega lika, npr. starša ali učitelja, prične otrok, ki se je že navadil tikati svojega vzgojitelja, vzgojitelja vikati. V obdobju, ko novi vzorci pri otroku še niso utrjeni, se dogaja tisto znano, kar večkrat slišimo od neprofesionalnih in profesionalnih delavcev pri varstvu duševnega zdravja: "je prišel in je vse podrl". V nadaljnjem poteku dela se novi vzorci vedenja in odnosov utrjujejo. Pride čas, ko so ti vzorci že toliko trdni, da otrok prenese soočenje z osebami ali s predstavniki institucij ali vrednostnega sistema, ko so mu dodeljevali vlogo, s katero se ni mogel uskladiti. V tem obdobju so taki obiski celo zaželjeni. Soočanje novih vzorcev vedenja in odnosov z ljudmi, ki poznajo otroka v drugačnih vlogah, drugačnem vedenju in drugačnih odnosih, je prvi korak k prenašanju le-teh v življenski vsakdan. Tako je npr. prisotnost učitelja v skupini lahko za otroka priložnost, da v varovalnem vzdušju skupine preizkusi nove vzorce vedenja in odnosov tudi pred avtoriteto, do katere je imek prej podrejen, zavrt licemeren, neiskren ali kako drugače s strahom pogojen neustrezen odnos.

Prisotnost učitelja v skupini pomeni tudi razgrajevanje prvotne izjemne in totalne varovalne situacije, pri kateri je otroku mnogo dovoljenega. Prisotnost učitelja ali npr. avtoritarnega očeta predstavlja ogrožujoč element in situacija tako postaja bolj podobna realni življenski situaciji. Omenili smo že, da je to ena od poti postopnega prenašanja novih vzorcev v vsakdanje odnose z ljudmi, z avtoritetami itd. Na drugi strani pa imamo opraviti z objektivno življensko pogojeno nivelizacijo na novo naučenih odnosov

in vedenja, pri čemer nivelizacija ni povratek na prejšnje neustrezne odnose, pač pa obrušenje tistih preveč radikalnih, morda tudi v konkretnem okolju motečih vzorcev, ki jih običajne situacije in odnosi med ljudmi ne prenesejo in ki bi otroku lahko povzročale v okolju nove težave. Pri tem ima otrok pred seboj lep model neprofesionalnega delavca, marsikdaj pa tudi profesionalnega delavca in drugih otrok v skupini, od katerih se uči, kako obvladovati novo situacijo, kako in do katere mere se prilagajati socialni realiteti, se izogniti konfliktom, hkrati pa ohraniti novo kvaliteto ter slog vedenja in odnosov.

Prav zato, ker obiskovalci lahko ogrožajo terapevtski proces, marsikateri organizatorji in strokovni vodje projektov neprofesionalnega prostovoljnega dela, ki sicer dosledno upoštevajo načelo odprtega sistema, sprejemajo v skupino otrok le tiste obiskovalce, ki so pripravljene aktivno in na isti način sodelovati v dogajanjih skupine, npr. sedeti na tleh, delati vaje, reflektirati svoje vtise, prevzemati vlogo pri situacijskih dramah ipd.

Zaradi opisanih problemov, ki utegnejo nastati pri neposrednem informiranju, pa tudi zaradi koristi za samo terapevtsko dogajanje, je potrebno, da organizatorji in strokovni vodje projekta pretehtajo, kateri čas je najbolj ustrezen za neposredno informiranje različnih za projekt zainteresiranih ljudi.

Iz tujih revij

DOPRINOS ANTROPOLOGIJE
K PROUČEVANJU SUROVEGA RAVNANJA Z OTROCI x)

Jill KORBIN

Avtorica članka je psihiatrinja na Oddelku za psihiatrijo Univerze v Los Angelesu - Kalifornija, ZDA.

Vsebina članka je bila v skrajšani obliki podana na Mednarodni konferenci o varstvu otrok v Ženevi, sept.1976. Raziskavo o surovem ravnanju z otroci je financirala Univerza v Los Angelesu.

Pred tremi leti je v Londonu neka mati z britvico razrezala obraz svojih dveh hčera in rane nato natrla z ogljem. Bila je aretirana zaradi surovega ravnanja z otroci. Ta primer zasluži pozornost zaradi dejstva, da je ta mati pripadala plemenu Yoruba iz Nigerije, narodu, ki že po tradiciji reže otrokom kožo obraza z ostrim nožem. Na podeželju Nigerije je ta obred še vedno v navadi, čeprav polagoma izginja pod vplivom zahodnoevropske civilizacije. Čeprav se je

---

x) Prevod iz "LA REVUE INTERNATIONALE DE L'ENFANT", december 1977, št. 35, s.23-33. Pismo dovoljenje za prevod in objavo v "Vestniku delavcev na področju socialnega dela" je izdano v Ženevi 25.4.1978 (Glavna urednica revije Martine Grandjean).

Revija "LA REVUE INTERNATIONALE DE L'ENFANT" izhaja tri-mesečno v francoščini, angleščini in španščini. Namenjena je vsem tistim, ki se zanimajo za vprašanja otrok in mladine iz večdisciplinarnega in mednarodnega vidika. Revijo izdaja Mednarodna zveza za varstvo otrok (UNION INTERNATIONALE DE PROTECTION DE L'ENFANCE); naslov: B.P.41, rue de Varembé 1, 1211 GENEVE, SUISSE.

Opomba prevajalca: Po prej veljavnem kazenskem zakoniku SFRJ je bilo v členu 196 določeno kaznivo dejanje: "Zanemarjanje mladoletnika in grdo ravnanje z njim". Sodna praksa je štela za grdo ravnanje z mladoletnikom "takšno ravnanje, ki očitno in grobo presega meje normalnih vzgojnih ukrepov, ki jih izvajajo starši zaradi vzgoje otrok".

V novem kazenskem zakoniku SRS, ki se uporablja od 1.7.1977, je v čl.77 določeno kaznivo dejanje: "Zanemarjanje mladoletne osebe in surovo ravnanje". Zato smo v prevodu tudi uporabili pojem "surovo ravnanje z otroci".

dejanje nekoliko razlikovalo od tradicionalnega postopka plemena Yoruba, je antropolog, ki se je posebej zanimal za ta primer, ugotovil, da je hotela mati na ta način dokazati pripadnost svojih otrok k plemenu Yorube. Sodišče je ugotovilo njeno krivdo, vendar jo je oprostilo na podlagi pričevanja antropologa.

Ta primer kaže na pomembnost znanosti antropologije, ki skuša odkriti razlike med obstoječimi kulturami in na ta način prispevati z odkrivanjem dejstev, v sodelovanju z drugimi znanostmi na mednarodnem področju, k razumevanju pojava surovega ravnanja z otroci in k spoznavanju faktorjev, ki ohranjajo ta pojav. V tem članku so prikazane vzgojne metode, ki se uporabljajo v različnih kulturah in prispevajo k pojavu surovega ravnanja z otroci. Antropologija odkriva povezavo med različnimi kulturami in pojavom surovega ravnanja z otroci. Njen prispevek je dvojne narave. Najprej z odkrivanjem različnih človeških ponašanj na področju vzgoje otrok olajša mednarodno definicijo surovega ravnanja z otroci glede na različnost kultur. Drugič pa pomaga razumeti pojave, kakor se kažejo v različnih kulturah in s tem doprinaša k reševanju problema surovega ravnanja z otroci, tako v zahodnih državah, ki se srečujejo s tem resnim problemom, kakor tudi v drugih deželah, ki se že srečujejo s tem problemom, ali se bodo srečale v bližnji prihodnosti. V tem članku pomeni "surovo ravnanje z otrokom" surovo telesno ravnanje, besedne žalitve in napade na spolnost, kot tudi čustveno in moralno zanemarjanje.

Vsa naša spoznanja o surovem ravnanju z otroci izvirajo skoraj izključno iz zahodnih kultur. Postavlja se vprašanje, ali je to posledica dejstva, da se primeri surovega ravnanja z otroci pojavljajo najpogosteje v zahodnih družbah, ali pa je to posledica porasta zavesti o tem problemu in večje občutljivosti za te primere. Kakršnakoli je že resnica, se moramo zavedati, da so zahodne kulture redko predstavnik splošnega človeškega ponašanja, prej predstavljajo izjemnost v določenih vzgojnih metodah.

Doslej so antropologi posvetili le malo pozornosti vprašanju surovega ravnanja z otroci. Zato potrebujemo še številne informacije, da bomo mogli določiti obseg tega pojava v svetu in v različnih kulturah. Že zbrana antropološka dokumentacija pa kaže na različnost vzgoje otrok v različnih kulturah. Poznavanje različnih kultur dovoljuje sklep, da ni splošne človeške narave, ki bi določala enako obravnavanje otrok. Nasprotno, v različnih kulturah in pri različnih posameznikih odkrivamo različno ravnanje z otroci, ki se razvršča od najbolj krutega telesnega kaznovanja in različnega prikrajševanja že od najzgodnejšega otrokovega obdobja, do največje popustljivosti in resničnega razvoja

nja. Primeri, ki so prikazani v nadaljevanju, ne predstavljajo vse različnosti človeškega ponašanja v obravnavanju otrok in njihovi vzgoji, kljub temu pa nam omogočajo spoznavati načine, na katere skušajo človeška bitja doseči biološko in kulturno prilagajanje mladih generacij na življenje v določenih družbah.

SUROVO KAZNOVANJE, KRUTI OBREDI ... IN POPUSTLJIVOST

pleme Enga na Novi Gvineji zelo strogo kaznuje otroke. Otroku pretili, da mu bodo odrezali del prsta ali ušesa, če vstopi na materin vrt. Včasih otroka še prisilijo, da poje del odrezanega prsta ali košček odrezanega ušesa. Pleme Chagga v Tanzaniji nudi drug primer surovega kaznovanja. Glede na različnost storjenih napak, se otroka lahko zapre za več dni v kočjo brez hrane ali se ga zveže v neugodnem telesnem položaju in pusti tako preživeti vso noč pod milim nebom ali pa se mu vrže človeško blato javno v obraz. Pleme Bena Bena, ki živi le dobrih 300 km od plemena Enga, le redko kaznuje otroke, sploh pa ne tako strogo kot pleme Enga. Čeprav otroci plemena Bena Bena niso izpostavljeni tako krutemu kaznovanju, se morajo podvreči drugačnim nasilnim dejanjem. Dečki morajo preživeti zelo krut obred posvetitve, npr. skozi nosnice jim porinejo priostreno steblo sladkornega trsa, da krvavijo; v grlo jim tlačijo palico, da bruhaajo in še na druge načine jim povzročajo krvavitve. Kakor pri plemenu Bena Bena ne najdemo krutega kaznovanja otrok, tako pri plemenu Enga ne najdemo tako krutih obredov posvetitve kot pri plemenu Bena Bena. Pri obeh plemenih pa se pogosto uporablja puljenje nohtov pri majhnih dekletih ob pogrebnih svečanostih.

Najbolj kruto pa se zdi ravnanje plemena Ik, ki živi v gorah med Ugando, Sudanom in Kenijo. To pleme, izrinjeno iz svojih starodavnih ozemelj, bo kmalu izumrlo. Ko otroci dopolnijo tri leta, jih družina postavi pred vrata in si morajo sami preskrbeti hrano. To jih sili, da se združujejo v majhne skupine. Dejstvo je, kakor hitro otrok dopolni tri leta, mu starši ne dajejo več hrane in mu ne dovolijo več spati pod družinsko streho.

Pri plemenu Hopi, na jugo-zahodu Severne Amerike, v posebno nošo oblečeni plesalci, ki predstavljajo nadnaravna bitja, imenovana Katchinas, bičajo otroke stare od šest do deset let ob njihovi posvetitvi v odrasle. Tako bičanje pogosto zapusti brazgotine na telesih otrok za vse življenje. Katchinas tudi sicer kaznujejo otroke, kadar je to potrebno in služijo za zastraševanje otrok. Na ta način samim staršem ni potrebno kaznovati otrok in jim lahko izkazujejo le naklonjenost in ljubezen, ko jih vsaj navidezno branijo pred kaznovanjem, ki ga izvajajo Katchinas. Tudi pleme Conja, na severu Gane, pošilja svoje otroke na kaznovanje izven dru-

žine, kjer otroci tudi sproščajo svojo napadalnost. Pogosto otroci tudi živijo v drugih družinah, ki jih vzgajajo in tudi kruto kaznujejo.

Področje Polinezije je znano po veliki popustljivosti do otrok. Pri plemenu Tikopia, kjer so kazni redke in zelo mile, pomeni udariti otroka ali mu samo groziti s pretepanjem, za napad na njegove pravice, ki jih ima kot človeško bitje. Pri plemenu Rotuma morajo biti starši zelo popustljivi do otrok, če želijo, da jih bo okolje smatralo kot primerne starše. Otrokom grozi strogo kaznovanje samo v primeru, če zapustijo hišo brez dovoljenja ali ustreznega nadzorstva. Razlog za to je bolj strah staršev, da bi okolje smatralo, da so zanemarili otroke, kakor pa v nevarnosti, ki grozi otrokom v okolici, če ostanejo brez nadzorstva odraslih članov družine. Čeprav otroci niso podvrženi strogemu kaznovanju, pa pri vseh polinezijskih ljudstvih otrokom primanjkuje čustvena povezanost s starši, ker se z njimi več ukvarjajo starejši bratje in sestre kot starši, kar pogosto zapušča trajne psihološke posledice.

To so nekateri izmed različnih načinov obravnavanja otrok v različnih kulturah. Tudi v okviru vsake posamezne kulture bi lahko našli različne vzgojne metode. Iz različnih razlogov se najdejo v vsaki kulturi posamezniki, ki kršijo sprejeta pravila svoje kulture. To se dogaja tako v družbah, kjer je običaj strogo kaznovanje otrok, kot v družbah z veliko popustljivostjo do otrok.

OPREDELITEV SUROVEGA RAVNANJA Z OTROCI, VELJAVNA ZA VSE KULTURE

Zaradi velike različnosti ponašanja do otrok v različnih kulturah in celo v okviru ene same kulture, je težko najti enotno opredelitev surovega ravnanja z otroci, ki bi veljala kot splošna človeška norma. Težko je primerjati med seboj različne običaje v različnih kulturnih sredinah. Kako naj pojasnimo plemenu Yoruba, da je rezanje kože otrok surovo ravnanje, ko pa istočasno v naši zahodni civilizaciji pogosto uporabljamo za otroka zelo boleče načine za izravnavanje rasti zob? Če zanemarimo pri tem kulturni okvir, je tako rezanje kože otrok, kot "ravljanje" rasti zob, za otroka boleče dejanje. Toda v obeh kulturah se smatrajo ta dejanja v korist otrok in jih nihče ne obsoja.

Vprašanje je tudi, kako naj primerjamo med seboj enake običaje, če se ti opravljajo v različnih kulturah? Ista vzgojna metoda ima lahko popolnoma različen izvor v različnih kulturah, različen pa je lahko tudi njen učinek. V Texasu najdemo pri dveh plemenih običaj, po katerem mora

otrok spati v postelji skupaj s starši. Pleme Mormons razlaga ta običaj s kulturno normo, da je za otroka koristno, če spi s starši v isti postelji. Nasprotno pa pleme Texans isti običaj razlaga s prenaseljenostjo hiš. Pri vsakem ravnanju z otrokom je treba upoštevati še čustva, ki spremljajo posamezno ravnanje. Pomembna so tako čustva, ki silijo starše k določenemu ravnanju z otroci, kot tudi čustva, ki jih doživljajo otroci ob takem ravnanju.

Pri poskusu določitve enotnega pojma surovega ravnanja z otroci, ki bi veljal za ves svet, je treba izključiti izjemna ravnanja, ki se pojavljajo v posameznih kulturah. Pravtako ne smemo naših norm in pogledov vsiljevati drugim. Antropologi in pedagogi so se že prepričali o škodljivosti prenaševanja in vsiljevanja norm zahodne civilizacije v različne zaostale kulture. Zato se je treba varovati pred podobnimi napakami pri obravnavanju surovega ravnanja z otroci na mednarodnem področju. To kar se smatra kot surovo ravnanje z otroci na določenem kulturnem področju, ni nujno da smatrajo za surovo ravnanje tudi tisti, ki ga izvajajo. Vzgojne in disciplinske metode, ki jih uporabljajo za svoje otroke zahodni antropologi, ki živijo in raziskujejo na nerazvitih območjih, domačini teh območij pogosto razlagajo kot pomanjkanje ljubezni do otrok. Velika različnost kulturnih stopenj pri različnih ljudstvih nujno poraja kulturni konflikt tudi glede vprašanja, kaj se smatra za surovo ravnanje z otroci. Žena iz plemena Yoruba, omenjena na začetku tega članka, je le primer takšnega kulturnega konflikta. Vsako ravnanje z otroci moramo opazovati in ocenjevati v kulturni sredini v kateri se odvija, ker je le tako mogoče določiti elemente, ki pomenijo ustrezno ali neustrezno ravnanje z otroci. Vedno je treba upoštevati okoliščine, v katerih se odvija posamezno ravnanje, le tako mu je mogoče določiti pravi smisel in namen, ki se želi z njim doseči. Najprej je treba upoštevati, kako samo okolje sprejema določeno ravnanje in kakšna pravila so se uveljavila za to ravnanje v tej kulturi, kar nam omogoča določiti tista ravnanja, ki pomenijo prekoračitev dovoljenega in se zato smatrajo kot surovo ravnanje. Poznati je treba individualne prekoračitve veljavnih pravil za določeno ravnanje v posamezni kulturi, ki naj bi pomenilo surovo ravnanje z otroci. Zelo pomembno je poznati in upoštevati še namene staršev za vsako posamezno ravnanje z otrokom. Upoštevati je treba tudi, kako sam otrok sprejema in doživlja ravnanje z njim. Končno pa je treba upoštevati še starost otroka, njegov telesni in duševni razvoj in položaj, ki ga zaradi svoje starosti zavzema v določeni kulturi. Vsi ti elementi so lahko odločilni pri našem poskusu določitve splošno veljavnega pojma surovega ravnanja z otroci.

Razlikovati moramo kulturne običaje, kot so rezanje obraza, trganje nohtov mladim deklicam ali bičanje otrok, kar vse predstavlja poseben obred pri posvetitvi otrok v odrasle,

od posameznih podobnih odklonskih ravnanj v ostalih kulturah, kjer taka ravnanja niso običajna. Čeprav morda težko razumemo razlog za rezanje obraza dečkom in za trganje nohtov deklicam, vseeno ne smemo takih ravnanj enačiti s podobnimi izoliranimi ravnanji v ostalih kulturah, ki ne poznajo takih običajev. To pomeni, da je isto ravnanje, ki se smatra še za normalno v eni kulturi, lahko popolnoma odklonsko v drugi kulturi.

V vsaki kulturi se dogajajo odkloni od običajnih ravnanj, vendar pa te odklone lahko vrednotimo le v okviru iste kulture. Tudi za puljenje nohtov pri plemenih Nove Gvineje obstojajo natančna pravila in vsaka prekoračitev dovoljenega predstavlja odklon od kulturne norme in že surovo ravnanje z otrokom.

Vsako ravnanje je treba opazovati še iz stališča posameznikov, nad katerimi se izvaja, šele na tej osnovi lahko določimo, kaj se že smatra kot surovost in prekoračitev običajnega ravnanja za določeno kulturo. Boleči obredi posvetitve dečkov v može v nekaterih plemenih imajo namen doseči določene lastnosti pri bodočih možeh in jih tako usposobiti za premagovanje vseh težav, ki jih čakajo kot odrasle može. Zato bo okolje obsojalo starše, ki ne bodo poskrbeli za rezanje obraza dečkom, za njihovo mučenje med obredi posvetitve, ali ne bodo storili kaj drugega, kar se pričakuje v določeni kulturi. Starši bodo morali prevzeti krivdo za pomanjkljivo zorenje njihovih otrok in za njihovo odstopanje od običajne kulture. Pokazalo se je, da starši, ki so sami preživeli krute običaje v svoji mladosti, z enako vnemo prenašajo te običaje na svoje otroke. Tako se ohranja kultura in tradicija, ki predstavlja posebnost določenega plemena ali naroda. V avtobiografiji mlad Afričan opisuje: "Ne glede na pričakovane bolečine, trpljenje in strah, nihče ni niti pomislil, da bi se izognil krutemu običaju posvetitve.... tako je bilo tudi z menoj. Vedel sem, da me čaka trpljenje, toda hotel sem postati mož in zdelo se mi je, da me bolečina ne more odvrniti od tega."

V okviru iste kulture je potrebno upoštevati stroge kazni, ki se uporabljajo na enak način za enake prestopke za vse otroke iste starosti. Tako se nam lahko smili deček kakšnega pastirskega plemena, ki je telesno kaznovan, ker ni dovolj pazil na čredo. Vprašamo se lahko, ali je zadosti star, da je v tej kulturi sposoben prevzeti odgovornost za čuvanje črede? Ali se vsi člani v tej kulturi strinjajo, da je takšno kaznovanje otroka sredstvo za opravljanje naloge vzgoje čuvanja črede, ki je v resnici lahko življenskega pomena v tem okolju. Mi smo lahko nasprotnega mnenja, da kaznovanje otroka ni najbolj ustrezna metoda za vzgojo, toda pri tem moramo razlikovati med kaznovanjem zaradi neizpolnitve otrokovi starosti ustreznih nalog in zaradi nalog, ki so izven pristojnosti otroka in ki presega njegove sposobnosti in

starost. V drugem primeru lahko govorimo, da gre le za sprostitev napadalnosti odraslih oseb nad otrokom.

Nujno potrebno je, da se skuša z mednarodnimi raziskavami poiskati najbolj ustrezna opredelitev pojma surovega ravnanja z otroci, ki bi bil veljaven v vseh kulturah. V ta namen je treba spremljati vzgojna ravnanja v različnih kulturah in opazovati odklone od povprečnih ravnanj, ki naj bi predstavljali surovo ravnanje z otroci veljavno za vse kulture. Vsako ravnanje pa je treba upoštevati v celotnem kulturnem okolju, v katerem se izvaja in prav tako položaj otroka, ki ga ima v določeni opazovani kulturi.

Antropologija lahko pomaga pri izdelavi takšne mednarodne definicije, veljavne za večino današnjih kultur, poleg tega pa je lahko pomemben tudi njen doprinos pri iskanju najboljših rešitev problema zapostavljenih otrok tako v zahodnih, kot v ostalih deželah. Čeprav obstoja veliko število različnih ponašanj do otrok v različnih kulturah in tudi znotraj posameznih kultur, je težko razumeti, zakaj nekateri starši obravnavajo svoje otroke z ljubeznijo in popustljivostjo, drugi pa jih odklanjajo in z njimi surovo ravnaajo. Danes ne more dati niti antropologija, še manj pa druge znanosti, ustrezen odgovor o vzrokih surovega ravnanja z otroci. Lahko pa si ogledamo nekatere faktorje, ki vplivajo na odnose staršev do otrok.

FAKTORJI, KI DOLOČAJO ODNOSE STARŠEV DO OTROK

V vseh kulturah lahko najdemo določeno stopnjo popustljivosti, pozornosti in ljubezni, ki jo izkazujejo otrokom družinski člani. Pokazalo se je, da število polnoletnih družinskih članov neposredno vpliva na odnose odraslih do otrok in določa način, kako družina ravna z otrokom kot tudi pogostnost kaznovanja. Najbolj popustljive so družine z večjim številom otrok, majhne družine se v enakih deležih razvrščajo med stroge kot med popustljive, dočim so družine, v katerih je samo mati z otroci, najmanj popustljive. Največ telesnega kaznovanja je v družinah, kjer živi mati sama z otroci. Tu mati lahko neomejeno kaznuje otroke, ker jo pri tem ne nadzoruje noben odrasli član družine. Nekateri antropologi pa smatrajo, da igra ljubezen staršev do otrok večji pomen pri kaznovanju otrok, kot sam sestav družine.

Od sestava družine je v odločilni meri odvisno, ali lahko kakšen član družine nadomesti mater pri nadzorovanju otrok. Matere, ki morajo nenehno same nadzorovati otroke in za njih skrbeti, so tudi najbolj nagnjene h kaznovanju. V nekaterih kulturah se izključno mati ukvarja z otroci, v drugih pa se otroci v večji meri zaupajo skrbi ostalih odraslih oseb,

matere pa se ta čas posvetijo kakšnemu drugemu delu. Na Filipinih je navada, da matere pogosto zaupajo nadzorstvo nad svojimi otroci sosedam, tudi za daljši čas. Za te matere je značilno, da dobro skrbijo za svoje otroke in so do njih zelo popustljive. Danes še ne vemo, kakšno vlogo igra družina in druge osebe na nastajanje odnosov med starši in otroci in tudi ne koliko socialna izolacija družine in odsotnost pomoči pri vzgoji otrok, prispeva k surovemu ravnanju z otroci.

Med različnimi vzgojnimi metodami v svetu je pogost pojav, da se zaupajo zelo majhni otroci drugim starejšim otrokom, kar predstavlja pomemben faktor, ki ga moramo upoštevati v proučevanju surovega ravnanja z otroci. To so v glavnem otroci sedmih, osmih let, ki se v nekaterih družbah današnjega sveta ukvarjajo z dojenčki. Starejši otroci, bratje in sestre tako predstavljajo pomemben vir pomoči v skrbi za majhne otroke in na ta način vsaj delno razbremenijo starše in ostale odrasle člane družine. Vsekakor pa ta praksa zavisi v odločilni meri od izkušenj, ki so si jih pridobili starši v skrbi za otroke, še preden so sami dobili lastne otroke. V Združenih državah Amerike in v ostalih državah zahodnega sveta, je taka pomoč starejših bratov in sester skoraj nemogoča zaradi običajne majhne razlike v starosti med posameznimi otroci. V omenjenih deželah se pogosto celo smatra za mučenje otrok, če se od njih zahteva, da prevzamejo del skrbi za manjše otroke. Izvor za tako stališče je verjetno v odporu do izkoriščanja otrok, ki je nastal v času industrijske revolucije, ko so bili otroci pogosto žrtve pretiranega izkoriščanja. Kljub temu pa zbrane informacije v različnih kulturah dokazujejo, da si otroci, ki so jim bile v družinah zaupane pomembne naloge za normalno delovanje družine, kot na primer skrb za mlajše otroke, pridobijo socialno bolj pozitivno ponašanje, kot otroci, ki niso opravljali takih nalog.

Smatra se, da predstavlja v zahodnih kulturah ravno ta odsotnost skrbi starejših otrok za mlajše enega izmed pomembnih faktorjev, ki prispevajo k surovemu ravnanju z lastnimi otroci. Po enem izmed stališč, prispeva v zahodnih kulturah k temu tudi hitrost tehnološkega napredka in prepad med generacijami, kar doprinaša k temu, da se mladi pogosto ne učijo več od starejših generacij, temveč obratno.

Ljudska modrost in principi vzgoje otrok se ne prenašajo več avtomatično kot nekoč, iz ene generacije na drugo. Stari starši praviloma ne živijo več z mladimi starši in ponavadi celo ne živijo v istem mestu. Toda problem je globlje narave. Bistvo je v tem, da mladi starši sploh več ne iščejo nasvetov pri starih starših. Priče smo splošni zmešnjavi kar se tiče vzgoje otrok, ki se še povečuje zaradi poplave različnih knjig z nasveti o vzgoji otrok.

V ZDA se je najbolje prodajal priročnik o negi dojenčkov. Tako so mladi ameriški starši in verjetno tudi v ostalih zahodnih deželah dvakrat oškodovani. Najprej, ker ne uporabljajo več iskušenj svojih staršev, drugič pa, ker tudi sami nimajo skoraj nobenih iskušenj v oskrbovanju dojenčkov in majhnih otrok. Potrebno je poudariti, da je eden izmed faktorjev, ki pricinašajo k surovemu ravnanju z otroci ravno nepoznavanje normalnega razvoja otrok.

Urbanizacija s svojimi strukturami in psihološkimi učinki, pravtako prispeva k sestavi družin in k možnostim, da bi druge odrasle osebe pomagale materi pri vzgoji otrok. Psihološki faktorji kot posledica urbanizacije tudi na določen način doprinašajo k surovemu ravnanju z otroci. Raziskave v Ugandi in v Keniji so pokazale, da imajo matere v urbaniziranih območjih manj zaupanja same vase, da so manj samostojne in neodvisne in manj trdne v prepričanju, kako naj vzgajajo svoje otroke v zaželjeni smeri. Pokazalo se je, da imajo te matere tudi manj samospoštovanja, kar lahko igra pomembno vlogo v odnosih med starši in otroci. To pa pomeni, da je tudi to dejstvo lahko izvor surovega ravnanja z otroci.

KAKO DOLOČITI POMEMBNE FAKTORJE, VELJAVNE ZA VSE KULTURE

Posebno zanimivo je, da je med vsemi faktorji, ki dozdevno vplivajo na surovo ravnanje z otroci v vseh obstoječih kulturah nekaj tistih, ki so bili ugotovljeni posebej v zahodnih deželah. Antropologija, ki odkriva faktorje te narave, lahko doprinese pomemben delež k proučevanju surovega ravnanja z otroci tudi v drugih panogah znanosti. Faktorji, ki so omenjeni v tem članku, niso edini, ki doprinašajo k surovemu ravnanju z otroci, temveč so še mnogi drugi, ki bi zaslužili vso pozornost. Potrebno bi bilo naprimer preveriti v različnih kulturah, če je res, da vsakdo vzgaja svoje otroke tako, kot je bil sam vzgojen. Današnja spoznanja antropologije in psihologije ne dovoljujejo vpostaviti čistega razmerja med pridobljenimi iskušnjami v otroštvu in ponašanjem odraslih ljudi. Z mednarodno raziskavo pa je že ugotovljeno, da se razvijajo podobne značajske lastnosti pri vseh otrocih, ki so jih njihovi starši čustveno zanemarjali ali zavrgli. V vseh dosedanjih raziskavah o surovem ravnanju z otroci se najpogosteje pojavlja ugotovitev, da so s starši, ki danes surovo ravnaajo s svojimi otroci, v preteklosti surovo ravnali njihovi starši ! Vendar danes še zelo malo vemo o osebah, s katerimi so njihovi starši surovo ravnali v otroštvu, pa one same sedaj ne ravnaajo tako s svojimi otroci; prav tako malo vemo o osebah, ki so nasprotno v otroštvu uživale veliko popustljivost svojih staršev, pa vseeno surovo ravnaajo z lastnimi otroci.

Združene države Amerike in ostale zahodne države bodo kmalu doživele popolnoma novo situacijo v človeški zgodovini. Zahvaljujoč razširjenosti sredstev za preprečevanje (nezaželjene) nosečnosti, otroci ne predstavljajo več osnovnega elementa za zakonsko življenje, temveč je od samih zakoncev odvisno ali se odločijo za otroke. Še več, na splošno se otrokom več ne pripisuje ekonomska ali posebna socialna vrednost. Otroci nič več ne pomagajo čuvati družinske črede ali pri žetvi, in nič več ne vzdržujejo svojih staršev v njihovi starosti, kot je bilo to nekoč. Pogosto si ljudje želijo otroke le še iz čisto psiholoških razlogov. Če upoštevamo ta dejstva, je lažje razumeti tesno psihološko zvezo, ki pripelje do surovega ravnanja z otroci. Nova vloga, ki jo igrajo otroci, enako kot naraščajoča ekonomska neodvisnost odraslih članov družine, zagotovo odločilno vplivajo na družinske odnose. Danes na tej osnovi lahko postavimo le hipoteze o dolgoročnem učinku, ki ga bodo imela ta spoznanja v zahodnih kulturah, kakor tudi na narode izven zahodnega območja, ki se počasi spreminjajo. Ko bodo drugi narodi sprejeli učinkovite metode za preprečevanje nosečnosti in, ko bodo doživeli ostale vplive zahodne kulture, se bodo razmere na tem področju tudi pri njih spremenile.

Danes še težko govorimo o razsežnosti pojava surovega ravnanja z otroci izven zahodnih kultur. Ne moremo še vedeti, ali bodo imeli faktorji, ki vodijo v zahodnih kulturah k surovemu ravnanju z otroci, enak učinek zunaj zahodnih dežel. Znano pa je, da bodo te kulture nasledile velik del sprememb, ki so jih že doživele in preživele zahodne dežele. Nikakor ni nujno, da bi te spremembe v izven zahodnih deželah imele enake učinke. Če danes ni mogoče preprečiti družbenega razvoja, ga je pa mogoče usmerjati. Če bomo bolje spoznali pojav surovega ravnanja z otroci in elemente, ki so pri tem odločilni v zahodnih kulturah, bomo morda lahko olajšali pot razvoja staršem in otrokom v ostalih, še nerazvitih kulturah.

Nujno je, da si strokovnjaki vseh znanosti prizadevajo pri združevanju svojih spoznanj o faktorjih, ki narekujejo surovo ravnanje z otroci. Ko skušamo odkriti splošno veljavne faktorje za surovo ravnanje z otroci, je treba ves čas upoštevati različne kulture, in si prizadevati za spoznavanje razlik v odnosih med starši in otroci. Le na ta način bo mogoče napredovati v raziskovanju pojava in najti rešitev problema surovega ravnanja z otroci tudi na mednarodnem področju.

Iz francoščine prevedel
Franci Brinc

Opomba prevajalca: Iz besedila so izpuščene navedbe strokovne literature, ki jo navaja avtorica v članku in po kateri je povzela svoje ugotovitve o obravnavanem problemu. Avtorica na koncu članka navaja, da je vsa literatura, ki jo je uporabila, dostopna na sedežu mednarodne organizacije za varstvo otrok.

Poročila

KONCEPCIJA ZAKONSKE IN DRUŽINSKE POSVETOVALNICE V TITogradu

Rosa Popovič

U v o d

Titograd spada med industrijsko najbolj razvite občine v Črni Gori. Ožje mestno območje šteje preko 65.000 prebivalcev, občina pa okrog 130.000 prebivalcev; to število se takorekoč dnevno povečuje.

Kot posledica razvoja industrije, porasta prebivalstva, migracij iz vasi v mesta itd. nujno nastajajo razne oblike socialne patologije in socialni problemi. Poleg materialnih problemov je posebno pereč stanovanjski problem: nezdrava stanovanja, stanovanja brez potrebnih higienskih pogojev itd. Na socialnem področju se opaža pojav na hitro sklenjenih zakonskih zvez, težjih konfliktov in zakonskih kriz, vzgojna zanemarjenost otrok, alkoholizem, prostitucija, klateštvo, delamrznost in niz drugih, družbeno negativnih pojavov.

Čem pogledamo nekatere tipične podatke, nam kažejo tole: 1. 1974 je občina Titograd štela 108.535 prebivalcev; tega leta je bilo sklenjeno 780 zakonskih zvez, kar pomeni 7,2 na 1000 prebivalcev (Jugoslavija: 7,4), razvezanih pa 82, kar pomeni da se razveže 105,1 na 1000 sklenjenih zakonskih zvez (Jugoslavija 73,7). Največ zakonskih zvez se razveže po petih letih trajanja.

Na osnovi teh podatkov lahko sklepamo, da je zakonska zveza v fazi transformacije, kar se kaže v povečanem številu patoloških stanj zakonske zveze, s tem pa je ogrožen tudi razvoj mladoletnih otrok.

S takimi problemi se v občini Titograd ukvarja predvsem Center za socialno delo. Ob delu na teh problemih pa je Center za socialno delo občutil potrebo, da se ustanovi posebna institucija za pomoč družini, saj se pri svojem delu zmeraj pogosteje srečuje z družinami, za katere so značilni skrhanji medsebojni odnosi, kar pogosto pomeni tudi, da so v takih družinam mladoletni otroci ogroženi

v najzgodnejšem obdobju, ko jim je roditeljska skrb, ljubezen in nega najbolj potrebna. To najboljše pove podatek, da je v l. 1977 Center obravnaval 1280 družin, v katerih so bili moteni odnosi, to pa obenem pomeni, da je s tem ogrožen razvoj 550 do 600 otrok, saj je med obravnavanimi družinami bilo največ takih, ki imajo po dvoje, troje ali več mladoletnih otrok. Najpogosteje gre za konflikte, ki se pojavljajo pred, ob in po razvezi in ob vprašanju, komu izmed staršev bodo dodeljeni otroci po razvezi.

Kaj je svetovalnica, njena družbena vloga in pomen

Svetovalnica je mesto, kjer se ob pomoči strokovnjakov ljudje razgovarjajo o problemih partnerskih odnosov med spoloma pred sklenitvijo zakonske zveze, v izvenzakonski skupnosti, v zakonski zvezi in v družini. Človek se namreč čisto znajde v situaciji ko svojih problemov ni sposoben zadovoljivo rešiti sam, zato je ne le normalno, ampak tudi priporočljivo, da v taki situaciji poišče pomoč strokovnjaka, kot napravimo tudi na drugih področjih življenja.

Osnovna lastnost svetovalnice je ekipno, multidisciplinarno delo, usmerjeno predvsem preventivno: priprava mladih za medčloveške odnose med spoloma, priprava mladih za roditeljstvo, ali pa delo na problematiki otroške, mladinske ali družinske patologije.

Poleg preprečitve predstavljajo pretežen del opravil svetovalnice opravila s področja sekundarne, psihosocialne patogene motenosti družinskih odnosov, ki pri otrocih povzročajo razne motnje asocialnega in delinkventnega tipa.

Osnovna načela svetovalnice:

- svetovalnice so ustanove posebnega družbenega pomena;
- svetovalnica naj razvija samoupravne odnose v družini in zakonski zvezi;
- svetovalnica zagotavlja aktiven pristop k planiranju družine,
- prek dela svetovalnice se socializira vzgojna funkcija družine,
- v svetovalnici se družine in roditelji usposablajo za družbeno aktivno roditeljstvo.

Zakaj je zakonsko svetovanje potrebno:

Zakonska zveza je ena izmed najbolj vsestranskih in najbolj intimnih človeških odnosov, v katerih živi veliko število

ljudi. Je osnovna enota družbene strukture, preko katere se vzdržuje kontinuiteta in spremembe kulture, zato prekonitev zakonske zveze za družbo večinoma pomeni izgubo. Dinamika, ki se odigrava v tem emocionalnem odnosu, pogojuje formiranje osebnosti sledečih generacij in na tak način vpliva na psihološko klimo bodočega življenja.

Danes je zakonska zveza zdaleč bolj odvisna od emocionalnih vezi partnerjev kot od tradicionalnih norm, ki so nekdanje predstavljal zaščito tega odnosa. Družine so postale manjše, povečala se je osebna odgovornost posameznika, porasle so emocionalne tenzije. Ker so "sreča" in "nesreča" v zakonski zvezi psihološka vrednost, posameznik v tem odnosu ne more ostati nevtralen. Uspešnost v drugih družbenih vlogah ne zagotavlja tudi uspešnosti v zakonski zvezi, nasprotno, pomembna in dolgotrajna nasprotstva v zakonski zvezi povzročajo tudi motnje v drugih vlogah osebnosti, ki je dotlej dobro funkcionirala, katere EGO sile so bile relativno dobro očiuvane. V tem primeru človek potrebuje pomoč pri razreševanju problemov, ki se v glavnem odigravajo na interpersonalnem nivoju.

Spori v zakonski zvezi pa lahko nastajajo tudi kot posledica notranjih konfliktov, kot simptom interpsihičnih motenj, kar določa tudi kvaliteto konfliktov.

Konflikti v zakonski zvezi se lahko javljajo tudi na sociokulturnem nivoju; to je pojav, ki je zaradi hitrih sprememb družinskega življenja, emancipacije in industrializacije, kar vse vpliva tudi na družino, vse pogostejši.

Doživljaji zakonskih partnerjev, ki iščejo pomoč, vedno vključujejo interpersonalni konflikt. Strokovne izkušnje so pokazale tudi pomen globljih motenj osebnosti, včasih tudi na nivoju nevroze ali lažje psihoze, kar obenem zahteva tudi različne vrste obravnave za posamezne primere "motenih" zakonskih zvez, kljub skupnemu simptomu "motnje v zakonski zvezi".

Treba je pripomniti, da se kot problem nikoli ne pojavi le posameznik, ampak se v stanju socialne potrebe znajde celotna družina.

Družinska problematika je vedno delikatna, posebna, svojevrstna in intimna. Strokovnjaku, ki jo obravnava, je potrebna velika stopnja strokovnosti, osebne odgovornosti in lastnega življenjskega izkustva. Družina, ki ima take težave, potrebuje pomoč strokovnjaka, ki je blizu, ki je vsakodnevno dostopen. Taka pomoč pa je možna le v svetovalnici, kjer bi skupaj, v teamu, delali: socialni delavec, pedagog, psiholog, pravnik, nevropsihiater, po potrebi pa tudi drugi strokovnjaki oziroma strokovnjaki drugih profilov.

Kdo dela v svetovalnici

Zakonsko svetovanje je proces, v katerem strokovno usposobljena oseba ali več strokovnjakov, pomaga zakonskima partnerjema pri reševanju problemov, ki jih srečujeta pri sklepanju zakonske zveze, med trajanjem zakonske zveze ali kadar se razvezujeta. Cilj svetovanja je, usposobiti partnerja za zrelejša reševanje sporov, uspostavljanje ravnotežja v zakonski zvezi ali pa bolj konstruktivno obnašanje v primeru razveze.

Kadar gre za zakonsko svetovanje zakoncema, pri katerih so EGO sile relativno dobro razvite in očiuvane, ima največjo vlogo psiholog, ki z uporabo svetovalnih metod nudi pomoč. Psiholog, ki je usposobljen za delo pri zakonskem svetovanju, ima poleg terapevtske vloge tudi pomembno vlogo pri raziskovalnem delu in ustvarjanju vzorcev za naše razmere. Pri delu uporablja projektivne metode izpraševanja, predvsem v primerih razvez in pri čimpopolnejši oceni osebnosti zakonskih partnerjev, ki nista našla skupne rešitve glede bodočnosti otrok.

Spori, ki so pretežno socio-kulturnega in socioekonomskega porekla, zahtevajo uporabo socioterapije, ki jo opravi šolani socialni delavec. Uporaba socioterapije, poleg svetovanja, ima izreden pomen, saj v tem primeru ne gre za izmišljene, ampak povsem realne težave partnerjev, ki iščejo pomoč in so socioekonomsko ogroženi, morajo se torej usmeriti ne na razreševanje emocionalnih težav, ampak na razreševanje teh problemov. Hitra pomoč lahko tako družino zavaruje pred razpadom.

Motnje vzgojne narave, ki nastanejo v družini, obravnava in rešuje pedagog, ki pri svojem delu uporablja obstoječe metode in tehnike individualnega in skupinskega dela.

Pravnik se ukvarja s problemi družine s pravnega aspekta, tako v preventivnem smislu, kot pri razreševanju konkretnih primerov.

Motnje, nastale kot posledica intrapsihičnih težav, zahtevajo uporabo kratke, modificirane psihoterapije, ki jo izvaja šolani psihiater. Če stopnja motenosti doseže klinični nivo psihiatrične okvare, je svetovalnica samo predhodna pomoč, v smislu napotitve na zdravljenje. Zdravljenje se v svetovalnici ne more opravljati, saj ima svetovalnica prvenstveno preventivno vlogo.

Teamski sestav ekipe svetovalnice, ki ga tvorijo socialni delavec, psiholog, pedagog, pravnik in psihiater, omogoča kompleksen pristop. Omogoča pravilno diagnostiko, triažo in uporabo ustrezne terapije. Svetovalnica, ki v ekipi nima šo-

lanega psihiatra, pomeni možnost napak in izgubo dragocenega časa za zdravljenje mnogih psihiatričnih bolnikov, ki svoj problem doživljajo le kot problem zakonske zveze.

Svetovalnica mora imeti dovolj veliko število strokovnjakov, da lahko nudi pomoč v trenutku, ko se pomoč išče: lista čakanja ni nikoli zaželjena. Nekateri partnerji namreč izredno težko prenašajo težave, včasih pa je minimalna pomoč dovolj, da ne pride do preuranjene razveze. Dramatična doživljanja razveze zahtevajo hitro intervencijo, ker je to edini način, da se zavarujejo otroci.

Ker je zakonska zveza družbena institucija, jo je treba gledati z vseh aspektov njenega obstoja. Čeprav je interes strokovnjakov, ki delajo na področju varstva mentalnega zdravja, usmerjen prvenstveno na psihološke sile, ki dominirajo v teh odnosih, ne smemo zanemariti niti zunanjih pritiskov na osebnost. To kaže na nujnost sodelovanja svetovalnice z drugimi institucijami, ki se ukvarjajo z vprašanji varstva družine in zakonske zveze, kot so svetovalnice za nosečnice in kontracepcijo, sodišča in ostale institucije.

V ekipi svetovalnice delajo enakopravno in po principu eden za drugim, ob maksimalno možni fleksibilnosti, socialni delavec - socioterapevt, psiholog - psihoterapevt, psihiater - psihoterapevt, pedagog in po potrebi tudi drugi strokovnjaki.

Metode dela

Kot kažejo izkušnje strokovnjakov, je način postavljanja družinske diagnoze teamsko-diagnostični in terapevtsko-družinski intervju. Teamski je zato, ker diagnozo postavlja celoten team preko analitično-sintetičnega postopka; družinski zato, ker so v procesu svetovanja vsi člani družine. Poleg takega skupnega intervjuja mora obstajati tudi individualno delo posameznega člana ekipe s posameznim članom družine, s tem, da se ponovno vračajo na skupne seanse, ki imajo sedaj smisel sinteze. Cilj je, da člani družine postanejo aktivni udeleženci celotnega procesa. Vsak član teama v okviru svoje stroke osvetljuje odgovarjajoči aspekt družinske situacije, kar se nato zliva v multidisciplinarno sintezo, ki se naziva družinska diagnoza.

Cilj teama je, da spozna psiho in psihopatodinamiko družinske situacije, to pa doseže na dva načina: z zbiranjem podatkov od članov družine in na temelju opazovanja psihodinamike samega intervjuja vseh prisotnih, tako članov ekipe kot članov družine. Ta postavljeni status se naziva družinski psihosocialni status in se grafično prikazuje kot družinski psihopatogram.

Kdo dobiva usluge svetovalnice:

- Vsak občan, ki ima kakršen koli problem v zakonski zvezi, v izvenzakonski skupnosti ali v družini in želi strokovno informacijo in nasvet;
- Šolske, delovne in družbene organizacije pri organiziranju informativnih razgovorov o teh problemih za učence, delavce ali druge občane;
- Zakonski pari in družine;
- Mladi, ki se pripravljajo za sklenitev zakonske zveze, oz. mladi, ki že imajo neki problem;
- Strokovne socialne in medicinske službe, ki pri svojem delu naletijo na probleme družine in medčloveških odnosov zakonskih tovarišev;
- Matične službe, ki so sodelovane v priprave za sklenitev zakonske zveze;
- Vse ostale institucije, kadar gre za problematiko zakonske zveze in družine.

Komu je namenjena svetovalnica:

- Mladim, v razvijanju humanih odnosov med spoloma, ne glede na zakonsko zvezo;
- Bodočim zakoncem, da bi se čimbolje pripravili na zakonsko zvezo in odgovornost roditeljstva;
- zakonskim parom pri reševanju nastalih konfliktov in ponovnem uspostavljanjem harmonije v zakonski zvezi;
- Staršem in otrokom pri reševanju njihovih medčloveških odnosov ali nesporazumov;
- Zakonskim parom pred razvezo, v teku razveze ali po razvezi, da bi se njihovi problemi, pa tudi sama razveza, razreševali čimbolj humano in s čimmanj travmatskimi posledicami za otroke.

Na kakšen način posvetovalnica daje usluge:

- S svetovalnim intervjujem s posameznikom, zakonskim parom in celotno družino;
- S kratkimi zakonskimi in družinskimi psiho- in socioterapijami;
- Z informativnimi in svetovalnimi razgovori z večjimi gru-

pami zainteresiranih občanov in posameznih organizacij združenega dela, šol, krajevnih skupnosti in družbenih organizacij, posebej še zveze mladine, o problematiki, s katero se svetovalnica ukvarja;

- S pismenimi svetovalnimi informacijami;
- Z informativnimi članki in popularnimi predavanji prek sredstev javnega obveščanja.

Organizacijska shema svetovalnice

Glede na sedanje možnosti centra za socialno delo v Titogradu, bi svetovalnica v začetku delala dvakrat tedensko po dve uri: v ponedeljek ali četrtek od 16 do 18 ure.

Kadri: socialni delavec, pedagog, psiholog, pravnik, vsak s svojega strokovnega stališča, po potrebi pa bi vključili tudi ostale strokovne delavce. Prvi stik s stranko bi imel socialni delavec, ki bi hkrati opravljal tudi triažo za individualno delo pri ostalih strokovnjakih in dajal usluge s svojega strokovnega področja.

Medota dela: Usmerjeni intervju z zakonskima tovarišema, grupno delo z obema zakonskima partnerjema in po potrebi z vso družino. Za začetek bi uporabili tehniko svetovanja, če pa bi se pri samem delu odkrilo neko obolenje, je treba priporočiti ustrezno zdravljenje. Trajanje tretmana v svetovalnici je odvisno od "stopnje motenosti" največ pa naj bi trajalo tri mesece. Princip dela svetovalnice je anonimnost. Anonimnost omogoča, da stranke zaupajo svoje najintimnejše probleme in da se obnašajo odprto, to pa je bistven predpogoj za dajanje adekvatne pomoči.

Družinsko življenje je vezano z intimnostjo, torej je anonimnost garancija za uspeh svetovalnice. Svetovalnica ima nalogo, da deluje v dvojnem smislu: preventivno, ko z nasveti pomaga, da v zakonski zvezi ne bi prišlo do težav, in kurativno, s saniranjem motenih zakonskih oziroma družinskih odnosov.

Na osnovi izkušenj dela svetovalnic v drugih republikah, menimo, naj bi svetovalnico v začetku financirale skupnosti socialnega skrbstva, kasneje pa bi lahko iskali tudi sofinancerje - skupnosti otroškega varstva, izobraževanja itd. Skupnost socialnega skrbstva pa je glavni financer svetovalnice zato, ker bodo koristniki uslug prvenstveno osebe, ki so tudi koristniki uslug Centra za socialno delo, pri katerem naj bi svetovalnica delovala. Ceno uslug bi odredjala sama služba, zaželeno pa je, da bi vsaj za začetek bila skromna. Usluge bi bile prostovoljne, to pomeni, da bi stranke prihajale same, brez vabil.

(Skrajšani prevod: M.Cigale)

DRUGO SREČANJE POSVOJITELJEV

V nedeljo dne 10.9.1978 smo organizirali drugo srečanje posvojiteljev v Preddvoru na Gorenjskem. Za septembersko nedeljo smo se odločili na željo udeležencev lanskoletnega srečanja na Vinici. Upoštevali smo tudi njihov predlog, da je kraj srečanja vliže Ljubljani.

Za letošnje srečanje smo pripravili program, ki je obsegal strokovni in kulturno zabavni del. Posvojitelji so prihajali v Preddvor od 9h dalje. Ob 11h se je eden od staršev, ali pa tudi oba, udeležil enega od predavanj. Za predšolsko obdobje smo pripravili krajše predavanja o razvoju predšolskega otroka s posebnim poudarkom na čas osveščanja otroka o njegovem rojstvu, za starše šolskih otrok pa o posebnostih otroka v šolskem obdobju.

Popoldne je folklorna skupina otrok iz predvorske šole zaplesala belokranjske in gorenjske plese. Naši otroci pa so imeli možnost nastopiti s pesmimi in recitacijami po mikrofону. Program je povezoval tovariš Marjan Kranj.

Letošnjega srečanja se je udeležilo 68 družin iz vse Slovenije. Najbolj oddaljeni so prišli iz Prekmurja in Bele Krajine. Vreme nam je bilo naklonjeno tako, da smo zasedli prostore terase pred gradom ob jezeru. Nekatere družine so se poznale že z Vinice, druge pa so se z našim posredovanjem spoznale in je po začetni zadregi kmalu nastopilo pri srčno vzdušje. Za otroke so bili vabljivi čolni na jezeru. Nekaj očetov se je odločilo za veslanje in so vozili prav vse otroke, ki so to želeli.

Večja skupina staršev /okrog 30/ se je udeležila predavanja za predšolsko skupino. V razgovoru, ki smo ga s predavanjem vzpodbudili, smo spoznali izkušnje in težave posameznih posvojiteljev. Prepričljivost nekaterih staršev je bila več vredna kot teoretično obravnavan problem. Zanimivo in koristno bi bilo v to skupino vključiti zakonske pare, ki so se prijavili kot posvojitelji, nimajo pa še otrok. Izkušnje staršev, ki so še polni vtisov, čustev in reakcij ob sprejemu otrok, bi bili zanje zelo dragoceni in bi jim pomagali premostiti dvome in bojazni, ki so sicer za to obdobje značilni.

Preko 20 staršev šolskih otrok se je udeležilo drugega predavanja. Pokazalo se je, da so njihovi problemi identični težavam vseh staršev šolskih otrok. Tudi tu se je pokazala imenitna prilika za grupno delo s starši, le skupina bi morala biti manjša. Vsekakor se bomo prihodnje leto na to temeljito pripravili in izkoristili velike možnosti dela s starši, ki nam ga to srečanje omogoča.

Čudoviti so bili otroci s svojo neposrednostjo pred mikrofonom. Prva je nastopila trinajstletna deklica z lastno pesmico, ki jo je napisala pred nekaj leti ob času razveževanja svojih staršev. Intimna, globoka izpoved nas je presunila. Nekaj starejših deklic je pokazalo veliko pevskega talenta, mlajši, zlasti predšolski, so bili pa srečni, da lahko nastopajo pred toliko poslušalci in ob takšnem aplavzu. Vsak po svoje nas je očaral s svojo prisrčnostjo. Prepričani smo, da je bila ta nedelja za otroke lep dan.

Vsa organizacija v Preddvoru je zelo lepo potekala. Zasluga za to gre tudi delavcem hotela Preddvor, ki so upoštevali vse naše želje in s svojim odnosom, hitro postrežbo in ljubeznostjo pripomogli k dobremu počutju. Zadovoljstvo nad srečanjem so izražali tudi posvojitelji sami. Zato smo predlagali, da bi tudi naslednje leto organizirali srečanje drugo nedeljo v septembru v Preddvoru.

Center za socialno delo Kranj, na čigar območju smo imeli srečanje, nam je pomagal pri organizaciji. Poleg delavcev našega Centra sta na srečanju sodelovali še psihologinja iz ljubljanskega Svetovalnega centra in socialna delavka iz jeseniške strokovne službe.

Ela Zupančič

SPOŠTOVANI NAROČNIKI IN BRALCI "VESTNIKA"

"VESTNIK", čeprav skromna in oblikovno neugledna revija, je vendar pogumno poskušal zopolniti vrzel, ki nastaja v našem javnem življenju zaradi pomanjkanja publicistične dejavnosti na področju socialnega varstva in socialnega dela.

Trudili smo se, in čeprav si ne domišljamo, da smo storili veliko, menimo, da smo le prispevali delček k razvoju socialnega varstva v naši republiki. Ta delček pa bo postal večji in pomembnejši, če se bodo v to delo s svojimi razmišljanji in prispevki vključevali tudi tisti, ki so danes samo bralci, ali samo površni bralci. Veseli bomo vsakega vašega prispevka.

Radi pa bi vas spomnili še tega: z izdajanjem Vestnika nastajajo tudi stroški. Zato vljudno prosimo vse naročnike, da poravnajo naročnino za leto 1978, ki znaša za vse tri številke 150,00 din. Posamezna številka Vestnika za naročnike stane 25,00 din, dvojna pa 50,00 din.

Prosimo vas, da naročnino vplačate po položnici, na žiro račun

50100-644-30047

Skupnost socialnega varstva Slovenije z oznako "za Vestnik".

Zahvaljujemo se in vas pozdravljamo !

UREDNIŠTVO

